49ՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1196 Կ. ՊՈԼԻՍ ՇԱԲԱԹ ՄԱՅԻՍ 21/3 ՅՈՒՆԻՍ 1905 29 ՐԷՊԻԼ, ԷՎՎԷԼ, 1323 – 21 ՄԱՅՍ 1321

Journal Arménien
MANZOUMÉ-I-EFKIAR
Grand' Rue de la S-Porte,
CONSTANTINOPLE

ՑԷՐ ԵՒ ՑՆՕՐԷՆ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ֆ. ԳԱՅՍԷՐԵԱՆ
ՈՐՈՒ ԿՈՒՂՂՈՒԻ ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԳՐՈՒԹԻՒՆ
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
38, Պալատ Ալի Ճառաէպի, 38
Խմբագրութեան ուղղուած գրութիւններ եւ չեն տրուիր

Մանկունների Էֆքեար

ՀԱՅԱԹԵՐԹ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

منظومهٔ افکار
ارمنجه یومی وسیاسی غزتەدر
صاحب امتیازی : اوهانس قریمیان
اداره‌خانەسی باب عالی جادەسندە نومرو ۲۸

ԹՈՒՄԱԿԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

	Տարեկան	Վեցամեայ
Պոլսոյ համար	80 ղր.	50 ղր.
Գաւառներու համար	108 »	60 »
Արտասահմանի համար	25 ֆր.	18 ֆր.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ
Մէկ անգամի համար, տողը 5 ղրուշ
Մէկ անգամէ աւելի ծանուցմանց համար մասնաւոր պայմաններ

10 ՓԱՐԱ — ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ "ՄԱՆԶՈՒՄԷ„ ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԷՆ ՕՐ ԱՐՇԱԼՈՅՍԻՆ — 10 ՓԱՐԱ

ՕՐՈՒԱՆ ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

ՀԱՆՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՍՏԱՆԸ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՊԱՏԻՒԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ

Հանրային դատաստանը եթէ ամէն անգամ ուղիղ չըլլայ իսկ, ընտանեկան ու առեւտրական խնդիրներու մասին յաճախ չսխալիր ա՛ն, և զարմանալի նախատեսութեամբ կ'արձակէ այնպիսի վճիռներ որոնք կ'արդարանան ուշ կամ կա՛նուխ։

Սուր հոտառութիւն մը ունի հանրութիւնը։ Դեռ ենթական չհասկցած՝ անիկայ կը կանխագուշակէ թէ ի՞նչ հետեւանք պիտի ունենայ իր դրացին ուրիշի մը հետ մշակած բարեկամութիւնը և կա՛մ ընտանեկան ի՞նչ մեծ աղէտներ պիտի բանայ այն մարդը որ կէս մը ամուսնական թեկնածուի ու կէս մըն ալ պատանդիր մտերիմի ձեւին տակ սկսած է յաճախել այս ինչ քնակարանէն ներս։ Ընտանեկան շրջանակներու մէջ անցած դարձածներէն բան մը չվրիպիր հանրութեան աչքէն որ անկողմնակալ ու անշահախնդիր ոգւով ու պաղարիւնով՝ հեռուէ հեռու կը դիտէ և չի ներեր որ այս ինչ ամուսրին իբր վարձուր հաստատուի այն ինչ մարդուն ընտանիքին մէջ և հասարակ մարդու մը գեղանի աղջիկներն ու մանկամարդ կինը պնուիրի այնպիսի ճոխութեամբ մը որ անհամեմատ կերպով բարձր ըլլայ անոնց քսակէն։

Առեւտրական հրապարակին վրայ ալ հրաշալի նախազգացութիւն ունի հանրային դատաստանը, որ առանց ո և է մէկու մը տարեկան հաշուեկշիռն ու տոմարները քննած ըլլալու, մօտաւոր հաշիւով գիտէ արդէն թէ այս ինչ վաճառականը ո՛րչափ դրամագլուխ ունի և ի՞նչ կը վաստկի, և թէ՝ նեռելի՛ է անոր այսչափ մեծաքանակ ծախսեր ընել, տուներ կարասիներ գնել, ճոխ կեանք վարել։ Մայրաքաղաքիս առեւտրական տուներէն մէկը որ անհուն վարկ ու համբաւ ունէր, ակէ տարիներ առաջ դրամագլուխին մէկ մասը կը կորսնցնէ ու վարիչներուն անկարողութեան պատճառով կ'սկսի անկումի ճամբան բռնել։ Դարձը այնչափ հաստատ հիմերու վրայ դրուած էր որ ոչ ոք բան մը կը կռահէր և վաճառատունը իր սովորական գործառնութիւնները կը կատարէր մեծ վարկով ու փութաջանութեամբ, առանց օր մը իսկ դրամական նեղութեան ենթարկուելու, քանի որ ամէն դրամատուն տրամադրելի էր իրենց համար։ Գործը սակայն հեռդհեռէ կը վնասուէր և վարիչները չուսած չէին գիտեր թէ ի՞նչ պէտք էր ընել։ Սովորական ճամբան շարունակելը փճացում ըսել էր. իսկ վճարումները դադրեցնելը մեռնելու հաւասար էր իրենց համար։ Այս յուսահատ կացութեան մէջ որոշեցին հանրային դատաստանին դիմել և հարցնել թէ ուրիշները ի՞նչ կարծիք ունին իրենց նկատմամբ, ուստի ճարտար դարձուածքով մը ու տարբեր ստորագրութեամբ մը՝ Բարիզի տելեկուբեանց գործակալութիւններեն մէկուն որոշեալ վարձքը վճարելով՝ հարցուցին իրենց վաճառատան համար թէ «ի՞նչ կացութեան մէջ կը գտնուի ա՛ն և թէ ո՛րչափ վարկ կարելի էր ընել այն վաճառատան»։ Պատասխանը չուշացաւ, մէկ քանի շաբաթ եաւ՝ տեղեկուբեանց գործակալութիւնը հետեւեալը գրեց։ «Ձեր հարցուցած վաճառատունը թէև նախապէս մեծ դրամագլուխ ունէր և հաստատ հիմերու վրայ էր, սակայն վարիչներուն անկարողութեան պատճառով չատ ողբալի վիճակի մէջ կը գտնուի հիմա, դրամագլուխը սպառած է և մեծաքանակ ալ պարտք ունի, ուստի ձեր կամքէն կախեալ է վարկ ընելը կամ ոչ։» Այս չանթահարիչ յայտարարութեան վրայ ապշահար մնացին վաճառատան վարիչներն ու անակնկալ կերպով դադրեցուցին իրենց վճարումները նկատելով որ աւելի յամառիլ փճացում պիտի ըլլար։

Աւելի զարմանալին կայ, հարուստ անձնաւորութիւն մը աղջիկը ամուսնացուց հարուստ, աշխատասէր ու աշխոյժ երիտասարդի մը հետ, որ գործունէութեան ու ճշտապահութեան մարմնացումն էր։ Առատանց մինչեւ իրիկուն աջէն ձախ ձախէն աջ կը վազէր և տասը տեսակ գործը մէկէն կը կատարէր։ Թիքիքիքը, ափիսը, ներածութիւնը, արտածութիւնը, քօմիսիոնը ամէնքը իրարու կը խառնէր և նոյն համեմատութեամբ ալ ընտանեկան ծախսունէր տարին հազար ոսկի մօտ չռայլելու ատիճան ճոխութեամբ։ Ամուսնանալէ ետք, նկատելով որ բաց ի իր այլազան գործերու ֆոլէֆոքնէն զեռ տրամադրելի ժամանակ ունի առուտուրի ուրիշ ճիւղերէն ալ դրամ շահելու, մանիֆակթիւրի ճիւղ մըն ալ սխալ հաշիւներով ինչ տուներ կը քանդէք, ինչ ապագաներ կը իրարակէք։ Հանեցէ՛ք տիկին, տունէն դուրս վտարեցէք այն վարձուորը զոր հանրութիւնը անարժան կը տեսնէ ձեզ, մի՛ յաճախէք այն վայրերը ուր հանրային դատաստանը կ'արգիլէ ձեզ երթալէ, ձեր աղջիկները մի՛ ինքնագլուխ ձգէք այնպիսիներու հետ, որոնց ընկերակցութիւնը գայթակղութենէ ուրիշ արդիւնք չտար։ Մէկ խօսքով հպատակեցէք հանրային դատաստանին, ակամէ տուէք ձեզ նկատմամբ խօսուածներուն և զգուշացէ՛ք անոնցմէ, նոյն իսկ եթէ անիրաւ ալ ըլլան։

Սխալ ճամբէ մը կա՛ դառնալը, քնա՛ն անպատուութիւն չէ. մարդ չատ անգամ չկրնար կանխատեսել իր ընթացքին հետեւանքը և միամտաբար կը մղուի գործի մը. արդ երբ ուրիշներու դիտողութեան վրայ իսկոյն եւ կենայ ձեռնարկէն, այն ատեն բացորոշ կերպով կը շեշտուի պատասխանատուութիւնը և ամէն մարդ կը հասկնայ թէ անիկայ երբեք չար դիտում չունէր և սխալմամբ կամ բարեմտութեամբ մոլորած էր։

Բարեկամ մը կրնայ հրապուրիչ և օգտակար ըլլալ, բայց երբ անոր մտերմութիւնը գայթակղութիւն կը պատճառէ և հանրութիւնը հաշտ աչքով չնայիր այդ բարեկամութեան, ամէն նկատում մէկդի դնելով պէտք է հրաժարիլ առանց յարաբերութենէ մը։ Բրիստոս իսկ որ սէր, մտութիւն քարոզողներու գլուխն է, «եթէ աջ աչքդ գայթակղութիւն պատճառէ քե՛զ՝ հանէ զայն ու նետէ» կ'ըսէ։ Օ՜օ՜. մարդս ի՞նչ ունի աչքէն աւելի թանկագին ու նուիրական. անիկայ մարդկային կազմուածքին ամբողջութեանը հաւասար է ու երբ գայթակղութիւն պատճառելու պարագային հանել ու դուրս նետել կը պատուիրուի, ուրեմն ալ ցիմարութիւն չէ՞ գայթակղութիւն պատճառող և դայն օր ըստ օրէ հրահրող բարեկամները դուրս չնետելը. հիմակուան բարեկամները մանաւանդ, որոնք հարիւրին իննսունը ինը նկատումի բարեկամներն են և իրենց աչքերը՝ նուիրական բաներ խլելու միայն սեւեռուած։

Մնաց որ եթէ ճշմարիտ բարեկամներ են զձեզ չշղթայողները, եթէ ձեր ընտանիքին նկատմամբ սէր գորով ունին, եթէ ձեզի պատճառ գժբախտութենէ մը, վարկաբեկութենէ մը ու անպատուութենէ մը մեծ վիշտ կը զգան, իրենք իսկ պէտք չէ՞ որ խզեն յարաբերութեան ամէն կապ ու ձեր անունը ազատեն բամբասանքէ։ Ճշմարիտ, անկեղծ ու անկատ բարեկամ մը, աչքի լոյսի պէս պիտի գուրգուրար ձեր պատուոյն վրայ ու ձեր անունին անհանգիստութիւնը արատ մը իսկ պատճառուէ պիտի սոսկար։ Ի՞նչպէս բարեկամ կ'ըլլայ ա՞ն, որ կը տեսնայ թէ իր մտերմութիւններն ու յարաբերութիւնները կը քանդուին, հիմնայատակ կ'ընեն յաճախած տունը և դեռ առանց քայլ մը իսկ ետ քաշուելու, կը շարունակէ այցելութիւնները առաջուընէ աւելի մեծ թափով։

Բարեկամ անունը կը սրբապղծուի սանկներու վրայ, որոնց աւելի ուղիղ կ'ըլլար գառնուկի մարթով գայլեր ըսելը։ Ո՞ր վեհանձն մարդը, ո՞ր սրտի տէր երիտասարդը, կամ աւելի առաջ երթալով, ո՞ր ճշմարիտ սիրահարը պիտի յօժարէր անուանարկուած տեսնել կին մը կամ աղջիկ մը ու անոր պատիւը վերահաստատել չկրնար, երբ իրմէ միայն կախում ունենար անոր փրկութիւնը։

Գեղեցիկ մարդոց յարաբերութիւններէն զգուշացէ՛ք տե՛ւրք և սիկնայք, ականջ դրէք հանրային դատաստանին. անիկայ կրնայ ճշդել ձեր հետեւելիք ուղղութիւնը։ Մի յամառիք ձեր սխալ ճամբաներուն ու անհաչիւ ընտրութիւններուն մէջ. սխալիլը բնական է, իսկ սխալին մէջ յամառիլը՝ անբնական։ Մինակի տիկիններուն ու ընտանեկան կեանքին վրայ չենք ուզեր ահմանափակել սակայն ազդեցութիւնը հանրային դատաստանին, անիկայ ամէն ասպարէզի մէջ ալ իր դերակռուութիւնը ունի, որուն դէմ գացողը, տրամադրութիւններուն անսաստողը կը տուժէ նիթապէս ու բարոյապէս։ Անոնք որ անուն մը ունին, անունք որ ճանչցուած դէմքեր են ու հանրային գործեր վարելու կոչուած են մեր կրթական եկեղեցական և առեւտրական շրջանակին մէջ, պէտք է միտ նկատողութեան առնեն հանրութեան դատաստանը և իրենց շուրջ գայթակղութիւն յարուցանելէ զգուշանան։ Իրաւ է որ հանրութիւնը իրերը երբեմն կեղեւէն միայն կը դատէ առանց միջուկը գիտնալու, սանկ պարագաներու մէջ բնականաբար կարելի չէ հպատակիլ անոր։ Եւ սակայն եթէ գայթակղութիւն պատճառող հետեւանքի մը պիտի յանգի գործը, աւելի աղէկ է զոհողութիւն ընել, քան թէ գայթակղեցնել հանրութիւնը։

ԴԱՐՁՈՒՑԻՉ Մ'ՈԼՈՐԵԼՈՅ

Բարակ սարակ բարուստակնկոր կոճղին գագաթէն դէպ ի վեր չուլլուած՝ գաւցեր պառկեր են սարփինային վրայ։ Որթատունկն է ասիկա, էգիին է'ն չնորհալի ծառը, որուն չուքին տակ ապաստանած՝ գեղջուկ հանին նստեր գուլպայ կը հուսէ։ Արեւը այդ կա'փ կանանչ տաղաւարին վրան է ցաթեր ու գիւթական թափանցկութիւններ է տուեր որթատունկին բեհեղէ տերեւներուն, որոնց տակերէն ողկոյզներ մինչիկ պարկերու ձեւով չորս դին կախ՝ երջանիկ սպասումը ունին հաստատելու։

Վաղը պիտի խոշորնան, պիտի ծանրանան ատ ողկոյզներն, արեւը պիտի եփէ զիրենք, գեղին սաթէ համրիչի գոյներ պիտի առնեն ոմանք, ուրիշներ՝ արեան կայլակներու, և այսպէսով թթուաշ պնդութիւնը աղոխին պիտի փոխուի այն ջրջրուկ կակղութեան՝ որ խաղողնին է։ Խաղողը հասա՛ւ, կարգը քաղելունն է ուրեմն։ Այդեկութիւ. այսինքն հաճոյալի կողոպուտը էգիին։ Իրենց կոթունքներէն մէկիկ մէկիկ կը դանկտուին, կ'անջատուին ողկոյզները, կողովները կը լենան կը լեռնանան, իսկ մեւ օր թեւեր տիւեր սոխ թուած են արդէն՝ գիւնին կոխելու համար։ Հնձանին կուշտերէն կարմրորակ հոյզը թակոյկներու մէջ կը կաթկթի, կը չառաչէ չարունակ, թակոյկներէն տակառները, տակառներէն սրուակները, պարապ չի՛ ձգուիր ալ ամէն ինչ որ անօթ է։ Եւ մարդը, —յոգնող դատող, Աչխատութեան այդ ճշմարիտ դիւցազնը՝ որ ատրծո՛ւն իր օրը կեանքի լուծը ունի ճիտին, և որ քրտինքո՛վը չաղուեց իրեն ու իրենցներուն ծամած հացը, —իր հանգիստի օրերուն մէջ միայն կ'երթայ այցելութիւն մը տալ պահուած հեղուկին, կուլ տալ մտիկ մը բան, կազդոյր մը ներարկելու համար իր պարտասուն դնդերներուն։

Այսպէ՛ս գիւղին նախնիք վարուել գիտին, իրենց պարտէզներուն այդ ձրի պարդեւին հետ, հաղիւ համարձակելով պզտիկ չեղումներու հանդըպցունել իրենց գիտակից ժուժկալութիւնը՝ տարին մէկ երկուք, ան ալ հարմիրի պէս բացառիկ ատիթներու։ Իւել խմելուն տխուր հետեւանքները ո՛վ չէր լսեր, ո՛վ չէր գիտեր։ Նոյ Նահապետ, առաջին գինովը աշխարհիս, ծաղր ու ծանակ եղեր էր չուրջիններէն. ուրիշներ ալ՝ դաշտային խնջոյքի մը պահուն՝ գինարբուքը ա՛յնչափ չարունակեր ու փուռեր մնացեր էին դիակնակերպ որ ագռաւներ աչուընին փորեր հաներ էին անխնայ։ Առասպե՛լ. առասպել չէ՞ն ասոնք։

Բայց դարերը փոխուեցան, ու դարերուն հետ՝ սովորութիւնն ալ մէկ տեղ։ Խմողներուն թիւը օր աւուր աճեալ հոսանքներ սկսաւ առնել։ Սղաւում կար, աղէկ կամ գէշ պէտք էր արտադրել։ Գինեկնութեան պարզուկ, նահապետական զբաղումը թոյնի վաճառականութեան կերպարանքը առաւ հետզհետէ։ Նաւերը տակառներով ակաղձուն կուգային ովկիանոսներէն, վայրաչարժ իր ետեւէն վաճառարձ վակոններ կը քաշէր՝ ուր մնուցիներ սեւ սեւ շիշերով լիք էին։ Նոր նոր անուններով զանազան ըմպելիներ հրապարակը ողողեցին։ Մերինները —կէսուակէս կապիկ՝— եւրոպամուտ սովորութեանց չա՛տ հետեւող ու մասնակից եղան։ Մէկը ուիսքիին գովեստը սկսաւ ընել՝ զոր Ալպինի զաւակը սովոր էր գործածել։ Ճանքիին ճիթը անկէց զօրաւոր դասուրիշ մը։ «Ինչ, ազդուութեան կողմէ ատոնց քա՛ր կը հանէ Ռուսին վօսկան», գոռող չեշտով մը վրայ բերաւ գինովութեան անենդ թեկնածու մը։ Մինչ մէկ կողմէ Ֆռանկին շամբանիան կը բարիկ գուսարներ կը կորզէր մենէ՝ ծանրը հարմիրներու ատեն, և Գերմանին պիրան ու Հելլէնին զօնիաքը անբաժան, տուօրեայ, անաւղիտալի ընկերներ կը մնային մեզի՝ մեր հասարակ հաւաքոյթներուն մէջ։ Գինի՞ մի. ալ ո՞վ ատոր խօսքը կ'ընէ, բիրան կ'առնէ հին օրէնքէ մնացած ատ ըմպելին։

Տուժողը, բո՛ւն տուժողը, սակայն, խոստովանինք՝ մեր գրպանն աւելի մեր կա՛ղմը եղաւ։ Ալքոլ, ալքոլ, ալքոլ, ամէնքի՛ն մէջ ալ ալքոլ, և ամէնքի՛ն ալ ընդունուած ալքոլ, այսինքն թոյն, այսինքն հրձիգութիւն մեր աղիքներուն ու փորոտքին մէջ, այսինքն համ համ՝ այլ ճշմարիտ և անխուսափելի փճացումը մեր առողջութեան։ Իրաւ է թէ ամէնուն տրուած չէ կամքի այն ուժը՝ որով մարդ ատակ կ'ըլլայ ծերի պէս ապրելու երիտասարդութեան մէջ, որպէս զի երիտասարդ մնայ ծերութեան ատեն. բայց ամէնո՛ւս ալ գանկին մէջ Խելք՝ եթէ ոչ շատ՝ գոնէ փոքրիկ մը դրած է Աստուած։ Այդ չամանդաղն իսկ բաւական է մեզ չեղնելու մեզ թէ չարժեր մարդկային չինուածքը քայքայել, փոխարէն ստանալու համար այն վայրկենական, իսկ, անմիտ ուրախութիւնը՝ զոր իրարու վրայ կուլ տրուած օղիները կ'տալեն մեր ուղեղին։

Ի՞նչ նիւթեր, լղրճուկ, տարօրինակ նիւթեր կը ծառայեն հիմա ալքոլին պատրաստութեանը համար, ատոր կատարած դերը ո՞ր աստիճան մահացու է ներքին գործարանքներու վրայ, արբեցութեան հետեւանքով մարդ ի՞նչ կարուտներու կ'ենթարկուի ֆիզիքական. բոլոր այս վերլուծումները և աղէտին սարսռալի դրուագներուն հիւսումը թողլով բժիշկներու, մեր չորրը դառնանք մենք տեսնելու թէ որո՞նք են որ կը խմեն և ի՞նչ դիտումով կը խմեն։ Դասակարգ մը կայ որ կը խմի՝ խմա՛ծ ըլլալու համար։ Խելքի ի՞նչ կարմութիւն, խմել, մի՛ չա մէկ աւելի խմել, չի բռնե՞ց, տա՛ մը ալ վրայէն, կամ աւելի կծուն ապասրել գինեպանին, որպէս զի չուտ գինովնայ, ուրախութեան պէս բան մը սկսի ծայր տալ իր դանկին մէջ։ Իրենց կեանքին երջանիկ վայրկեանները լոկ օղիին կաթիլներուն մէջ նշմարող ատ մարդիկը ամէնէն չատ արգահատելիներն են։ Գինովութեամբ ուրախութիւնը տարբերութիւն չունի Բարկենտանքի մէջ այն մարդուն ծպտումէն, որ — իբր արտասովոր հաղուստ — դիակին ցուրտ պատանքն ու գագաղը պիտի ընարէր իր անձին։

«Ըռախին բայն է ուրախին» կ'ըսէ ժողովրդական հին առած մը։ Պէտք է մեկզի՛ նետել, մոռնալ խմած մարդուն սանկ սին փիլիսոփայութիւններ, և քաղաքակրթութեան դարուն մէջ՝ ուր կ'ապրինք՝ ջանանք առողջ սկզբունքներ կտակել մեր նոր սերունդին։ Բաւական չէ՛ միայն վարդապետութիւնը. յորդորը չար խօսք մը պիտի մնայ՝ եթէ անդին անձին օրինակը հակառակը խոստովանի։ Ընտանիքի տէր, գաւկի տէր մարդիկ ամբողջ օրը ալքոլատեան տաժանքը իրենց ուսին՝ կը սպասեն որ իրիկուն ըլլայ օղիի իրենց կտան սկսելու համար։ Բագոսի տաճարները կը լեցուին սովորական յաճախորդներով, պարպուած շիշերը կը նորոգուին, ապսպրանք ամէն տեղանէ, ամէն անկիւնէ, մինչեւ որ գլուխները տաքնան, մինչեւ որ օրուան ողորմելի վաստակէն բաւական մը խոսուի, ու մինչեւ որ խմուիները գոյնն իրենց փոխեցին։ Անդին, տունին շէնքը շնորհքը փոխած է արդէն. կէս կուշտ կէս անօթի՝ մօրերուն ծունկին վրայ իրենց քունը կը չարունակեն հէք փոքրիկները, կերակուրը վեր դիր, վար դիր՝ ջուրը քաշեր ու տոժկեր է։ Գըլխաւորը ներս կը մտնայ այդ յարկէն. գինովի բերանը բարեւի պէս բան մը կը ծամծմէ, մինչ կողակիցը իր դժգոհ բանաձեւը ունի շրթունքին վրայ.

—«Համդ հո՛ւզ ունենաս, մա՛րդ...»։

Վաղը նո՛յնը պիտի կրկնուի, միւս օր նոյնպէս, վան զի չուկացի մարդուն սովորութիւնը արմատական չեւ գիտեր ի՞նչ մը ունի իր մէջ. ու եթէ պատահի որ «օղիարանութեան» այս ընթացքը յանկարծական ընդհատումի մը յանգի՝ պատճառը մի՛ միայն հիւանդութեան պէտք է վերագրել։ Տօքթորը մի՛ խմեր ըսաւ, չեմ խմոնուիր, դանդուռը կ'երթաս ետքէն։ Ի՞նչ օգուտ, պէտք է համակերպիլ։ Օ՜հ, կեանքը իր օրհասի՛ն մէջ մանաւանդ անուշ կը դառնայ։ Բայց այդ պատուէրը կնիկդ քանի անգամներ կրկնեց քեզի, անուշ զուրցեց, լեղի ղուրցեց՝ չի հասկցար. զաւկներդ՝ գիշերը գայէդ առաջ բաղմոցին վրայ քնացած՝ լուռ դատապարտութիւններ չէ՞ն միթէ քու վայրում չունեցող ընթացքիդ, և խղճահարութեան պէս բան մը չի տրորե՞ց քու սիրտդ՝ ամէն անդամ որ այդ անմեղներուն արդար իրաւունքը եղող վաստակէդ տարիր գինեպանին ափը դնել։ Ասանկ կ'ըսեմ մտովս, ու կը հաղածուիմ նորէն այն բազմութենէն՝ որ այսօր, ինչպէս նաեւ վաղը՝ իրիկուա՛ն պիտի սպասէ դարձեալ, բարերար, փրկարար իրիկուան՝ կապկային մէկ խորշը կամ տունը սեղանին վրայ իր «կրտա»ն առնելու համար։ Ո՛վ մարդ, իրիկուան սպասէ՝ օ՛րըդ գովելու համար։

Բացարձակապէս չի խմել, կեղծ սրբացում մըն է ատիկա՝ որուն ո՛չ ես կը հաւատամ, ոչ ալ դուք. և հարիւր հոգիի վրայ մէկի օրինակը բաղդատութեան սրատպնդող եղր բնաւ կարելի չէ նկատել։ Բայց երբ ալքոլին երբեմնակի համտեսութիւնը ունակութիւն դառնայ, ունակութիւնն ալ՝ մոլութիւն, ա՛լ մնաք բարով բաղձալի Առողջութիւն՝ որ ատակով, դեղով չես գնուիր, և դուն՝ դեղեցի՛կ Ողջմտութիւն որ պանդոքի դերը կը կատարէիր գանկին մէջ։ «Չը վերցունեմ», ի՞նչ գանկին մէջ։ «Չը վերցունեմ» մարդասիրական խոստովանութիւն մարդասիրական պարծենկոտութեան։ Իր երկաթէ կապը կամաց կամաց ժանգոտել, փտուելցունել։ Ինչո՞ւ, որովհետեւ «վերցունել» եղեր։ Ընդունինք որ կեանքի դրկանքները ունի, իր կսկիծները իր սասկութիւնները։ խմելը ատ դէմ կուրծք կուրծքի պայքարիլ մը չ'երթա՛ք։ Խմողնե՛ք, Տաղտուկ ու Մոռնա՛ք — կեանքի սա սեւ երրորդութիւն — մոռնալու համար ալքոլին դիմեր թոյներու դէմ աւելի հուժկու թոյն մը զինուիլ չէ. բոցը փոխանակ ջուրով կազմ մարելուն պիտի նմանէր ա՛ն տիկա։

Տխուր պատմութիւններ ամէն օր հիւսուին և կը լեցունեն լրագիրներու սիւնակները։ Կարդացէք «Օրուան դէպքերը» ուր գտնէ մէկ հատ անպատճառ կայ այն ոճիրներուն կարդէն որոնք արբեցութեան հետեւանքով կը գործուին։ Գինովը ո՛չ միայն ինքզինքին այլ նաեւ իր շուրջիններուն ահռելի պատուհաս մըն է, ցուցանք մը՝ որ խոյս կուտայ մարդ՝ կատղած գազանի մը մագիներէն ճողոպրելու մը պէս «Ինենք գինովէն վախցեր է»։ գինովի մարդուն նկատմամբ ժողովուրդին սոսկումը որակելու համար սակէ աւելի իրական, սակէ աւելի պերճախօս առածի մը կարելի չէ գտնել։ Խմողներէն կան որ կուլան առանց պատճառի, ակամայ ներէն աղօրիքի առաջներու պէս։ Կերպացունեն, կան որ կը պոռան, կան որ ի՛ փրփրած ցուլերու հանգոյն, կան որ ի՛ խնդան դժոխային անլուր խնդուքներով. բուռնցքի մէկ հարուածով՝ գաւաթները շաքարի պէս կը փոքրեն, արիւնը դաստակներէն ու մատներէն աղբիւրի պէս կը յորդի. արբեալը նայի այդ կարմրութեան՝ վարդերու փունջ մը դիտելու պէս ուրախ։ Գինովը հոսանքին բերանը դեկը և թեւ ճակները կրնցունող նաւակի մը վիճակը ունի հիմա, ջուրերը ո՞ւր որ ուզեն՝ հո՛ն պիտի քշուի։ Մարդուն մը ներհող անասնութիւնը արթնցած է այ սեղանները կը տապալին, աթոռակներ զբօսանքի ելլող տղու գնդակներ նման օդին մէջը կը պարեն, առակ առակ խօսքեր իրարու կը փոխանակուին քաջալերեն դէմ դիմաց։ Կարմին քաջալերեն վերջը՝ այպէս կարգը կուգայ հոգիին մահացումին, մինչ գօտիներ գոգը թագուցիկ պողպատը դուրս ցցած է իր լեզուն։ Չեմ գիտեր թէ ի՞նչ բան կայ վայրենութենէն աւելի սասսիլի։ Ո՛վ դուն, ճերմակ ջուր որ պահ առաջ ա՛յնչափ խելօք էիր սա չէ՞ մէջ՝ ի՞նչ ըրեր, ի՞նչ դեր խաղցիր կ'կորզնեցէ վար արագ արագ ճամբոյ դելէդ յետոյ...։

Անհատին համար, և մա՞նաւանդ քրիստոնեայ անհատին համար արբեցութիւնը ամէնէն անքաւելին է մեղքերուն։ Սրբապղծութիւն, անաւո՛ր ոտնձգութիւն՝ Եկեղեցիին նուիրականութեան դէմ, երբ հոս, խորանին առաջէն Սկիւռը դէպի վեր կ'ամբառնայ պատարագուորին պատգարակի ձայնով։

«Արբէք ի սմանէ ամենեքեան, ա՛յս է արիւն իմ».

անդին Բագոսի տաճարին մէջ՝ Գինիին սուրբ խորհրդանի՛շն է որ կ'եռծուի, կ'անէանայ։ Միւս կողմն արամագին է տեսնել այն սերունդը զոր այդ խման մարդիկը պիտի տան իրենց հաւանքին, ճղճիմ, վատ, զաղուն կազմով զաւկներ, հոգեկան մոլութեան դրդմամբ՝ իրենց մարմնամ՛ն նայուածքին մէջ, հազալէ թքնելէն, իրենց գարուն հասակի օրերը տրամութեա՛մբ հոլովելէն և նեղ՝ ծք կարդալէն՝ առանկ հատած վատ կեանքերու ծնունդ տուող մարդերու գերեզմանին վրայ։

Ալքո՞լ, կեանքի՛ ջուր, իրաւ, զինուոչ ուշ, չա՛տ քիչ գործածողին համար և մանաւանդ հեղուկ՝ ամէն անոնց համար որոնք ատոր մէ՛ջը կը խղդուին ամէն իսիր կ'արբենան, կը սկսին, փքուին անկէ, իբր թէ մտքերնուն կա՛ի ըլլար ատիկա։ Լսած ըլլալու էք ա՛ չուչտ թուրք ժողովրդագեղ այն առա՝ որ կ'ըսէ. «Գիրի եարար, իքի քարար, իւչի զարար»։ Ալքոլին գործածութեան վճռական սահմանը այս սուղ պարբերութեան մէջ խտացած է ա՛ռ։ Երկնի՛ այդ առածը ամէն օր յիշողին և յիշելուն հետ՝ անձին վրայ գործնական կերպո՛վ ալ ապացուցանողին։ Այլապէս յաւէտ գերի դառնալ մը պիտի ըլլայ մեր բոլոր ալքոլին մահաբեր ճիրաններուն մէջ։ ու մենք աւելի քան կրնք պիտի ծիրինք, պիտի ճզռինք, պիտի կրնանք, կիսկրնանք. իսկ ա՛ նուհետեւ, կանուխ կանուխ, դեռ ի կեանքի քաղցրութիւնները չի ճաշակած՝

Դա՛ռն, անձն իմ, է հանգիստ քո՝ «տէր» կոչեաց զքեզ...

ԹԷՔԵՐԵԱՆ

ԱՐՏԱՔԻՆ

ՌՈՒՍԻՈՅ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

ԻՐ ՆԱՒԱՅԻՆ ԴԻՐՔԸ ԿՈՐՍՈՒԱԾ

ԱՅՍ ԿՈՐՈՒՍՏԻՆ ԱՂԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՑ

Սթանցարտի Խմբագրականէն

Շաբաթ օր ռուսական նաւատորմին վրան եկած ապէտքին անուղի ընաւիւնը ա՛յն առեն միայն լիովին կըրանք ըմբռնել եթէ բաղդատանք Ռուսիոյ 1904 փետր.ին ունեցած դիրքը Լեռջին պատերազմէն առաքը ունեցած դիրքին հետ։

Տարուկէս առաջ Ռուսիա աշխարհի նաւային մեծ Տէրութիւններէն մին էր։ Ո՛չ միայն Գերմանիոյ կամ Միացեալ Նահանգաց չափ զօրաւոր էր նոր ոճով չմտուած մարտանաւերու կողմէ, այլ նաև արագ արագ նորեր կը շինէր։ Մեծ զրահաւորներուն կողմէն արդէն իսկ իր վճռակից Ֆրանսան կ'անցնէր, և այս մասին աւելի քան երկու անգամ զօրաւոր էր ա՛յն Տէրութիւնէն որուն դէմ պիտի կռուէր։ Արդարեւ ուներ 19 առաջնակարգ զրահաւոր, Գերմանիոյ 22ին, Միացեալ Նահանգաց 24ին, և Ֆրանսայի 17ին դէմ։ Հետեւաբար, նաւաստիներուն և սպաներուն խնդիրը մէկ կողմ դնելով, ինչ որ դժուար էր որոշել առանց պատերազմի իրական փորձառութեան մը, Ռուսիա կրնար պարծիլ հաւասար ընթանալով աշխարհի երեք մեծ նաւային Տէրութեանց հետ, Անգլիայէն զատ։ Ճարտն այդ մէջտեղի բոլորովին տարբեր դասակարգի մը կը վերաբերէր. որովհետեւ թէև գիտէինք որ ունէր ագրեսիկ ու համառեռ նաւատորմիղ մը, բայց անոր թիւը շատ ստորին էր իր մեծ ախոյեանին մարտանաւերուն թիւէն։

Իրաւ է որ Ռուսիոյ նաւային զօրութեան մէկ մասը իր ծովեզերքներուն պաշտպանութեան յատկացուած ըլլալով, չէր կրնար զայն իր տեղէն շարժել, և մնացեալն ալ երկու հաւասար բաներու բաժնուած էր ա՛յն պատճառաւ որ իր Կայսրութիւնը աշխարհի մէկ Դարձի միասը կը տարածուէր, այսու հանդերձ մեծ ճիգ մը կ'ընէր իր դիրքը պահելու նաւային Տէրութեանց առաջին կարգին մէջ, և սա՛ առաւելութիւնը ունէր որ Եւրոպայի մէջ անխոցելի էր ո և է յարձակումէ մը, բաց ի Ծ. Արեւելքի իր ստացուածներէն։ Եթէ նոյն իսկ Մեծն Բրիտանիա կըռուած ըլլար Ռուսիոյ դէմ, ընդհանուր զգացումը ա՛յն պիտի ըլլար որ դժուարաւ պիտի կրնար ծանր կորուստ մը պատճառել անոր, նոյն իսկ ծովու վրայ, քանի որ անիկա միշտ պիտի կրնար իր նաւանգիստները ապաստանիլ անգլիական մարտանաւերուն յարձակումներէն ապահովուելու համար։

Այսօր Ռուսիա զրեթէ դադրած է նաւային Տէրութիւն մը ըլլալէ, բաց ի անունէն բացառութենէ մը։ Իր առաջին նաւախումբը բացարձակապէս խորտակուեցաւ Ճարտնական բանակին և նաւատորմին միացեալ ուժովը։ Բայց կրնար տակաւին ծով հանել նաւատորմիղ մը, որ թուղթի վրայ գոնէ ա՛յնքան ստորին չէր իր թշնամիին ուժերէն, եթէ երրեք ստորին ալ էր։ Երբ այս նաւատորմը Ճարտնական ջուրերը հասաւ, ընդհանուր զգացում մը կար թէ Ռուսիա մեծապէս կազդուրուած էր եթէ նոյն իսկ առժամանակայ ըլլար, և Վլատիվոսթոքի նաւանգիստը ժամանումը հաւանական կարծուելով, անորոշ ժամանակով պատերազմին երկարաձգումը ստուգութիւն մը կը թուէր։ Բայց մէկ կէս օրուան մէջ ծովակալ Բօժտէսթվէնսքիի մեծամեծ գործերուն վրայ գրուած յոյսերը ցնդեցան։ Բան զրահաւորներէն կամ յաջանաւերէն առաներկուքը ընկղմեցան կամ գրաւուեցան, որոնցմէ երեքը ամէնէն սիրուն և զօրաւոր զրահաւորներն։ Պորոսիցնօ և Ալեքսանդր Ա. ծովուն տակը իջան, և Օրեղ հիմակ ալ ևս Ճարտնական մարտանաւ մըն է։ Մնացեալներն ալ նեղուցէն դուրս փճացան, կամ գրաւուեցան, վերջապէս ռուս նաւատորմիղը գործնականապէս մաքրուեցաւ սրբուեցաւ։

Ուրեմն ինչ կը մնայ Ռուսիոյ։ Իր մնացեալ մարտանաւերը գրեթէ անարժէք նաւեր են, բաց ի Քնեազ Բօքէմքին, Թավրիտէսքի, և Թրիա Սվիաթիքէյա զրահաւորներէն և երկու սրընթաց յաջանաւերէ, Քակուլ և Օչամով։ Բայց անոնք ալ իրենց տեղերէն չեն կրնար շարժիլ։

Պալթիկի մէջ կան Սիաւան, քոյրմարտանաւը այն նորակերտ քառեակին, որ Ցուշիմայի նեղուցին մէջ մահացաւ։ Կայ նաև Ալեքսանդր Բ.ը որ չունի Նիքոլայ Ա.ին արժէքը, որ հիմայ Ճարտնցիներուն ձեռքն է. կան նաև երկու ցգեղեցիկ զրահաւորներ Անտրէյ Բուրվոզվանոյ և Բավել Ա., որոնք չինաւելու վրայ են, բայց քանի մը ամիսէն հազիւ կրնան աւարտիլ։

Այսպէս իրաւ նաւային Տէրութիւն Ռուսիոյ ձեռքը տարամադրելի կը մնայ միայն մէկ մարտանաւ, և երկուք ալ չինուելու վրայ են։ Արդարեւ, մարտանաւերու հաշուով Ռուսիա չի կրնար մայր ևս նկատուիլ ուշխարհի նաւային Տէրութիւններէն մին։

Իր ծովու մարդիկը բացարձակապէս կորուսուեցան գացին։ Իր ամէնէն լաւ ծառաները և սպաները Բորթ Արթուրի նաւատորմին համար զրկուած էին։ Հիմա անոնք կա՛մ մեռած են, կամ բանտն են, և կամ փակուած են օտար երկիրներու մէջ։ Խաղաղութեան երկրորդ նաւատորմին համար դժուարաւնոր մարդիկ գտնելով, անոնց 4000ը ընկղմեցան, 2000ն ալ կը գտնուին Ճարտնի գրաւած մարտանաւերուն մէջ։ Վեց հազար նաւաստիներու թերին չեցուցիր մէկ քանի չաբաթէն, նոյն իսկ մէկ քանի տարիէն։ Ամբողջ սերունդ մը պէտք է լեցնելու համար ծովու մարդոց կորուստը զոր Ռուսիա կրեց այս պատերազմին մէջ։

Երբ Տէրութեան մը նաւային ոյժը կը խորտակուի և իր ամենալաւ մարդիկը կը սպաննուին կամ կը խղդուին, դրամի խնդիրը գրեթէ ընաւ կարեւորութիւն չունենար։ Բայց պէտք է ըսել թէ շաբաթ օրուան ռուսական ադէսքը 7 միլիոն անգլ. ոսկիի նիւթական կորուստ մը կը նշանակէ, իսկ եթէ մեացեալն ալ կորուած համարինք, 14 միլիոն անգլիական ոսկին կ'անցնի իրական կորուստը։ Այս գումարէն դուրս են նաւատորմին երկարուղեւորութեան համար եղած ծախքերը։ Առագին գումարներ վճարուեցան օժանդակ յաջանաւերու և ածխանաւերու համար, ածուխի և ամէն տեսակ պարէններու համար, նաւաստիներուն թոշակներուն և ամուսիններուն համար։ Եթէ մէկտեղ բերենք բոլոր այս կէտերը, պիտի տեսնենք թէ Խաղաղութեան այս երկրորդ նաւատորմին առաքումը ռուս կառավարութեան 30 միլիոն անգլ. ոսկիի կորուստ մը պատճառեց, քանի որ ամբողջ դրամը վատնուեցաւ։ Եւ իր դրամը կրկին կորսնցուցած կ'ըլլայ, քանի որ իր մարտանաւերը Ճարտնի ձեռք անցած են։ Եթէ միայն Օրեղը մնացած ըլլայ Ճարտնցիներուն ձեռքը, այս իսկ պատուական յաւելում մըն է Ճարտնական զրահաւորներուն պակաս ցանկին վրայ։ Նիքոլա Ա. շատ լաւ չինուած նաւ մը չէ, բայց ամէն պարագայի մէջ պիտի կրնայ մրցիլ այն մարտանաւերուն դէմ, զորս Ռուսիա կրնայ ապագային ղրկել Ծ. Արեւելք։

Բնական է թէ Ռուսիա անմիջապէս պիտի չխնայէր անխուսափելիին, և հաշտութեան դլուխ պիտի չծռէ։ Միայն թէ մինչեւ հիմա հաշտութեան ճամբուն վրայ գտնուած մեծ խոչընդոտը Պալթիկեան նաւատորմն էր։

Այդ խոչընդոտը վերջնականապէս վերցուեցաւ, և ուրիշ նկատողութիւն մը չի կրնար իր տեղը բռնել։ Դէպքերուն ընթացքը անողոք է։

ՀԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻՆ ՌԱԶՄԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլիացի Նաւային մասնագէտ մը գրուած

Շրթ. և կիր. Ցուշիմայի նեղուցին մէջ անցած դարձած «պատմական դէպքերը» կրնանք հիմա վերարտադրել, եթէ ոչ բացարձակ ստուգութեամբ, դոնէ հաւանականութեան բարձր ատիճանով մը։

Նախ և առաջ բացայայտ է թէ ծովակալ Բօժտէսթվէնսքի իրեն հետ նոյն նեղուցը տարած էր իր նաւատորմին լաւագոյն և հզօրագոյն մասը լիովին իրեն հետ ունէր, բաց ի թերեւս քանի մը կիսադրան յաջանաւերէ, որոնք հետազօտութեան պաշտօն կը կատարէին այլուր։ Թօկօ իր ուժերը բաժնելով զմանք վճռական կէտին վրայ տարացնող մարդը չէ։

Ռուս ծովակալը Նեղուց մտաւ կրկին թեւերով, իրարու ետեւ, իր հինգ խոշոր զրահաւորները պոչ պոչի, ճարտնական ծովեզերքին խիստ մօտէն մինչ միւսները քիթ քիթի, հաւանաբար առաջնորդութեամբ Նէպոկաթովի։ Ամերիկեան հեռագրի մը մէջ ճակատամարտի ռուսական կարգին վրայ տրուած տեղեկութիւնը երեւակայական է։ Թէեւ մեր ըսածն ալ ենթադրութիւն է, բայց անհաւանական չէ որ յաջանաւերու տորմիղը Ցուշիմա կըզգիին հիւսիսային կողմը գնաց ջլանցէն, որովհետեւ ռուս ծովակալը կը կարծէր թէ Սագէտոյէն կամ Շիմոսէզքիէն յարձակում պիտի ըլլայ իրեն վրայ։ Հաւանական է որ Օրօրա և Օլեկ առջեւէն կ'երթային իր լրտես, և այս պատճառաւ չզարմացուցան։ Մշուշ կար, բայց փարատեցաւ, և միեւնոյն ատեն արեւուն ճառագայթներուն հետ հոլը կը զովացնէր և ալիք կը յարուցանէր։

Հիմա, եթէ դէպքերը այսպէս եղան, ինչ պատահեցաւ ուրեմն։

Թօկօ ռուս ծովակալին կարծածին պէս ճարտնական նաւատորմիղները չէր զտնուեր, այլ Մաղամբոյի առջեւ։ Հետեւաբար ռուս յաջանաւերուն տորմիղը ծուղակը ինկաւ և փճացաւ։

Մինչ այս մինչ այն, Թօկոյի գլխաւոր ոյժը, թորպիլարձակներու հոյլով մը, գործի սկսաւ ռուսական զրահաւորներու տորմիղին հետ, կրնանք ենթադրել թէ յարձակելով Բօժտէսթվէնսքիի առաջակողմին վրայ։ Ռուս նաւատորմը կ'երեւի թէ ժամանակ ունեցաւ ճակատամարտի դիծ մը բռնելու։ Այսպէս Թօկոյի նշանառութեան դէմ կար իր զրահաւորներու պարզ դիծ մը։ Կրնանք ենթադրել թէ Բօժտէսթվէնսքի առջեւէն էր Սուվարովի մէջ, եռեւէն ալ կարգաւ կուգային Օսլյապիա, Պորոսիցնօ, Ալեքսանդր Դ. Օրեղ, Նիքոլա, Սենյավին, Աբրամսքի, Ուշակով։ Այս շարքին պատճառը քիչ մը վերջը պիտի բացատրեմ։

Թօկօ իր չորս զրահաւորներուն և զրահապատ յաջանաւերուն թնդանօթները կեդրոնացնելով ռուսական գլխաւոր ուժերուն վրայ, օգտուելով ասոր համար իր դերազանց արագութենէն, իր կրակները տեղացուց գլխաւորաբար ռուսական մարտանաւերուն վրայ կողմերուն դէմ, ա՛յնպէս որ անոնք չէին կրնար այդ վերի մասերուն մէջ դեռնեղուած իրենց թնդանօթները զործածել ճարտնական թորպիլանաւերուն դէմ, որոնք Թոկոյի կրակին տակ ապաստանելով, գործ կը տեսնէին ռուսական մարտանաւերուն դէմ։ Երբ գիշեր եղաւ, նոյն թորպիլարձակները նոյն Թոկոյական մեծ կրակին հովանիին տակ, յարձակեցան ռուսական գծին երրորդ և չորրորդ մարտանաւերուն վրայ, Պորոսիցնօ և Ալեքսանդր Դ.։ Առավ վերջացաւ գործողութեանց առաջին օրը, և մութին մէջէն Օսլյապիա և Սուվարով հեռացան պահ մը։ Երկրորդ օրը Ճարտնցի ծովակալը Օրեղ, Սենյավին, Աբրամսքի և Նիքոլա Ա. մարտանաւերը նեղը խոմկելով պարտուողց զանոնք վար առնել իրենց դրօշները։

Ա՛յս է ենթադրական պատկերը պատերազմին։ Փոքր եղերապահ մարտանաւերը, որոնք ծովային անչարժ ջուրերու մէջ բաւական անարկու կ'երեւէին, աւելորդ ու անպիտան բաներ եղան բաց ծովու վրայ։ Այս նաւերուն ամբողջական կորուստը դաս մըն է ասոնց համար որոնք սխալ կ'ըմբռնեն Նէլսընի սա սկզբունքը թէ «թիւերը միայն կրնան փճացնել», և հետեւաբար կը պահանջէին փոքր այլ շատ մարտանաւ։

Բայց ճարտարութիւնը բախտաւորութենէն աւելի մեծ դեր կատարեց։ Թօկօ անսակնկալին առաւելութիւնը ապահովեց իրեն համար, իր արագութիւնը սքանչելապէս գործածեց, և ինչ որ ամէնէն կարեւորն է, հասկցուց թէ ինչպէս կարելի է թորպիլանաւերը գործածել զրահաւորներու հետ քով քովի։ Թորպիլները մեծ զրահաւորներուն սեփական թնդանօթներուն չափ անհրաժեշտ են։ Ճարտնցիք գրեթէ կորուստ չեն ունեցած, հետեւաբար յայտնի է թէ անոնց մեծ մարտանաւերը այսքան չեն մատակցած կռիւին և չեն իսկ գործածած իրենց թորպիլարձակ խողովակները։ Ցայտնի է նաև թէ ռուսական մարտանաւերը 7000—8000 եարտա հեռաւոր թնդանօթաձգութեամբ չէր որ ընկղմեցան, այլ թորպիլանաւերը շատ մօտենալով տեղացին իրենց ռումբերը, և գործը լմնցուցին։ Տարակոյս չկայ որ Ցուշիմայի ծովամարտը մեծ փոփոխութիւն առաջ պիտի բերէ նաւային ռազմագիտութեան մէջ, և պիտի աւելցնէ փոքր մարտանաւերուն կարեւորութիւնը։

* * *

Սթանցարտ հետեւեալը կը գրէ.— Անգլիոյ գործոն բանակին ծովակալներէն մին, ճակատամարտին վրայ հետեւեալ շահեկան դիտողութիւնները բրաւ մեր նաւային թղթակցին.—

«Օրքան որ կրնամ հաւանականութեանց վրայ խօսիլ, Ճարտնցիք իրենց յաղթութիւնը շահած են ականներով և թորպիլներով քան թէ թնդանօթաձգութեամբ կամ նշանառութեամբ։ Արդէն քանի մը չաբաթէ ի վեր կը խորհէի որ, եթէ ծովակալ Թօկօ իր թընդանօթներուն կրակով կ'ուզէ յաղթել Ռուսերուն, պէտք էր բաց ծովուն վրայ յարձակեր անոնց դէմ։ Նեղուցին մէջ ճակատամարտը ականով և թորպիլով միայն կարելի էր յաջողութեան մը յանդիպիլ։

«Ճարտն Արեւելքի Թրաֆալկարը չահեցաւ, և յաղթութիւնը ա՛նքան կարեւոր էր անոր, որքան Թրաֆալկարը հարիւր տարի առաջ կարեւոր էր մեզի։ Բայց այսպիսի յաղթութիւն մը պատերազմը չի վերջացներ, ինչպէս ոմանք կը կարծեն։ Ցամաքային պատերազմը պիտի շարունակուի մինչեւ որ մէկ կամ միւս կողմը վճռականապէս պարտուի կամ յոգնի։

«Մեզ շահագրգռող բանը ա՛յն է որ Արեւելքի և Արեւմուտքի երկու մեծ Տէրութիւնները դաշնակից են։ Ճակատամարտը կը ցուցնէ նաև թէ նաւամարտի մը մարդիկը աւելի կարեւոր տարր մըն են քան բուն նիւթը։ Հիմա գոնէ երեսուն տարուան համար անկարելի է Եւրոպական դաշնակցութիւն մը մեզի դէմ։ Եւ ո՞վ պիտի կրնայ մեզի դէմ ելնել։ —Իտալիա, Ճարտն և Ամերիկա չեն ելներ, որովհետեւ չեն ուզեր, Ռուսիա և Ֆրանսա, կամ Ռուսիա և Գերմանիա չեն կրնար։ Կը մնայ միայն հնարաւոր միութիւն մը մեզի դէմ, Ֆրանսայի և Գերմանիոյ միութիւնը, բայց ասոնք ալ չեն արժեր մեզի դէմ։ Ճակատամարտը կ'արդարացնէ մեր խնայողութիւնը նաւային ծախքերու մասին, զոր ըրինք արդէն և նորէն կրնանք ընել։ Մեր անցեալ տարուան ծովային ծախքերը երեք Եւրոպական Տէրութեանց ծախքերէն աւելի եղած են։

«Հետեւեալ ցուցակը ցոյց կուտայ թէ ինչ հզօր կացութիւն մը ունի այսօր Մեծն Բրիտանիոյ նաւային ոյժը.—

	զրհ.	յածն.	գմ.
Անգլիա	60	111	171
Ֆրանսա	30	57	87
Ռուսիա	16	12	28
Գերմանիա	29	46	75
Ճարտն	6	34	40
Ամերիկա	14	35	49
Երկուքական Տէրութեանց ուժերը			
Անգլիա և Ճարտն	66	145	211
Ֆրանս. և Ռուսիա	46	69	115
Գերման. և »	45	58	103
Ֆրանս. և Գերմ.	59	103	162
Եռեխական Տէրութեանց ուժերը			
Անգ. Ամրկ. Ճարտ.	80	180	260
Ֆրանս. Գրմ. Ռուս.	75	115	190

Այս ցանկէն դուրս են եղերապահները, որոնք իրրեւ նաւային միութիւն յաժանաւերուն և զրահաւորներուն կարողութիւնը չունին։

Շրջուելիք կամ չշրջուելու վրայ ևս զոյ զրահաւորներու հետեւեալ կերպով կը յաժանուին.— Անգլիա 8, Գերմանիա 9, Ամերիկա 13, Ֆրանսա 6, Ռուսիա 8, Ճարտն 3։

Ռուսիոյ և Ճարտնի չինելիք նաւերուն անունները հետեւեալներն են.—

ՌՈՒՍԻԱ.

	Թոն.
Բավել	16,600
Անտրէյ	16,600
Ուրիշ երեք	16,600
Սլաւա	13,500
Էֆիմոֆի	12,600
Եօհան Զլաթուսթ	12,600

ՃԱՊՈՆ

Քաշիմա	16,400
Քամթորի	16,400
Ուրիշ մը	18,500

ՆԱՒԱՅԻՆ ՄԵԾ ԴԱՍ ՄԸ

Ծովակալ Թօկօ իրենէն թաւով շատ վեր նաւատորմիղ մը փճացուց առանց կորուստի կամ անոնց կորուստով մը։ Ինք ալ իրաւունք ունի զարմանալու իր յաջողութեան վրայ, որովհետեւ կը յուսար թէ 60 թորպիլանաւեր զոհելով միայն պիտի կրնար իր նպատակին հասնիլ։

Նիբեզէնի մասին Թօկօ ստորին էր Բօժտէսթվէնսքիէն, բայց մարդու կարողութեան չափով անչափելի կերպով գերազանց էր։ Իր յաղթութիւնը մաքին յաղթութիւնն է նիբեզին վրայ։ Հին օրերու նաւային գործողութեանց մէջ Անգլիացիք իրենց գերազանցութիւնը ցոյց կուտային իրենց թնդանօթներուն արագ արագ գործածութեամբը, Ֆրանսացոց արձակած երկու հարուածին փոխարէն Անգլիացիք երեք հարուած կ'արձակէին, և ասով կը չեզոքացնէին ֆրանսական մեծաղին կշռքին առաւելութիւնը։

Հիմակ նոյն բանը կրնայ ըլլալ հեռուէն թնդանօթաձգութեամբ և նշանառութեամբ։

1904 Օգս. 10ի գործողութեան մէջ Թօկօ անգործութեան դատապարտեց Սեզարեվիչը, Աֆօյսը և Տիանան առանց ո և է անձնական կորուստի, թէեւ կուիւը 3000 եարտա միայն բացութեան մը մէջ կը մղուէր։

Փետր. 9ին Բօլթաան և Սեվաստսքոյը ծակած էր, դարձեալ իրեն համար առանց կորուստի։

Սանթիակոյի առջեւ, Ամերիկացիք գլխաւորաբար 6 ինչէնոց թնդանօթ գործածելով, սպանիական հինգ զրահապատ յաջանաւեր եղերքը նետեցին, ուր կրակի տրուեցան իրենց իսկ նաւաստիներուն ձեռքով։

Եաղուի վրայ կիսագրամ յաջանաւերու ճարտնական տորմիղ մը կուռեցաւ երեք չինական զրահաւորներու դէմ, և փճացուց զանոնք առանց ո և է ճարտնական կորուստի։

Թրաֆալկարի առջեւ բրիտանական նաւատորմը բռնեց կամ փճացուց 19 ֆրանսական և սպանական նաւեր, առանց նաւ մը իսկ վրայ տալու։

Ամբողջ նաւային պատմութիւնը արդարեւ սա՛ դասը միայն կը սովրեցնէ. — Նշանառութիւն — նշանառութիւն, դարձեալ նշանառութիւն։

«Թնդանօթին ետեւը մարդ պէտք է», ասա՛ առաջին և վերջին փաստը՝ նաւամարտ արդարացնող։ Փայտեղէն նաւերուն օրը բրիտանական նաւերը ընդհանրապէս իրենց հակառակորդներէն սպառազինութեան և արագընթացութեան մասին ստորին էին, բայց իրենց թնդանօթներուն մարդիկը գերազանց էին — և կը շահէին։

1812ին սակայն թնդանօթաձգութեան հին առաւելութիւնը կորուսուեցաւ, և Ամերիկացիք մի առ մի գրաւեցին մեր նաւերը, մինչեւ որ նաւապետ Պրոք իր մարդիկը լաւ մը մարզելով անգլիական Շենքն մարտանաւը ամերիկեան Զեզաբիին դէմ հանեց, և հին յաղթական թեւերը վերահաստատուեցան։ Պատմութեան դասերը յաւիտենական են, և նիբեզին ո և է զարգացումը չի կրնար վնասել անոնց։ Թօկօ այս դասերը վերակրկնեց ցոյցացուցիչ փայլով մը։ Կը յուսանք թէ Անգլիոյ ծովային պաշտօնատարները Թօկոյի դասերէն կ'օգտուին։

Անգլիացի մասնագէտ

ՆՈՐ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Նայէ Ֆրայէ Բրեսէ»ի Մայիս 31ի երեկոյեան տպագրութենէն

Թօքիոյէ կը հեռագրեն Տէյլի Մէյլի.— Կը կարծուի թէ շաբաթ զիշերուան յարձակման մասնակցեցան քանի մը ընդծովեայ մարտանաւեր, որոնք Ճարտն. Թորպիլանաւերուն ետեւէն կ'երթային։ Ժամը 7ին ռուս մարտանաւերուն ռազմական կազմութիւնը խորտակուեցաւ, և ամբողջ նաւատորմը բացարձակ անկարգութեան մատնուեցաւ։ Ճակատամարտէն վերջ խումբ խումբ ռուս սպաներ և նաւաստիներ իրենց ընկղմելու վրայ եղած մարտանաւերէն դուրս ցատկելով, սպիտակ դրօշի պատսպարութեան տակ Ցուշիմայի ցամաքը եկան, ուրիշներ ալ փոխան Քօրէայի ծովեզերքը կամ Եամանուշի։

* * * Մ. Արեւելեան զանազան նաւանգիստներէն եկած լուրեր միաձայնութեամբ կը հաստատեն թէ ճակատամարտին մասնակցեցան 26 ռուսական մարտանաւեր, որոնցմէ 23ը ընկղմեցան կամ գրաւուեցան։ Ռուսերուն պարտութեան գլխաւոր պատճառը իրենց անկարգ ու անրանաւոր ռազմական կազմութեան կը վերագրեն Շանկայի մէջ։

* * * Նախնիով մարտանաւին նաւապետը և ուրիշ գլխաւոր սպայ մը իրենց նաւուն ընկղմելէն վերջ ժամերով լողային ծովուն վրայ, մինչեւ որ չփոթութիւնը քիչ մը դադրեցաւ, և ճարտնցիք կարողացան ազատել անոնց կեանքը։ Խեղճ նաւապետը և սպան շատ բաներ քաշեր են այս ծովային անախորժ չրջագայութեան մէջոյնն։

* * * Բօրէյէ հետեւեալը կը հեռագրէ Տէյլի Թելեկրաֆի Թղթակիցը.— Երբ չաբաթ զիշեր ճարտնական թորպիլարձակները թշնամին վրայ կը խուժէին, պայծառ լուսին մը կար, խոր լռութիւն և անվրդով խաղաղութիւն մը կը տիրէր ծովուն մէջ։ Թորպիլարձակները ամէն կողմէ յանկարծ պիծակներու պէս խոյացան, վխտացին, և Ռուսերը իսկոյն իրենք զիրենք պաշարուած տեսան անոնցմէ։ Անկարգութիւնը ա՛նքան մեծ էր որ ռուս մարտանաւերը այլ ևս իրենց ծովակալին նշաններուն չէին հետեւեր։ Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին ա՛լ բոլորովին լմնցած էր Բօժտէսթվէնսքիի նաւատորմին գործը, և ճարտնական նաւատորմը ձուկ որսալու պէս ցիրուցան մարտանաւերուն ետեւէն եկած էր։

* * * Ա՛յն ատիճան անճարակութիւն չէր կրնար ըլլալ, կ'ըսեն Լոնտոնի հեռագիրները Նայէ Ֆրայէ Բէսէի մէջ, ցերեկ բարի ռուս ծովակալը նեղցէն ներս մտաւ, առանց իր չարժուելիքը ծածկելու ո և է փորձ ընելու։ Ճարտնցի նաւաստիները և սպաները կը զարմանային այս սնոմտեմ յանդգնութեան վրայ, զոր ռազմագիտական տարրական կանոններուն դէմ ոչիր մը կը նկատէին։ Կ'ըսուի թէ Բօժտէսթվէնսքի խիստ բարկացեր է Պիրիկվի անուսնումին վրայ, և ա՛լ բոլորովին ինք իրմէ դուս ելնելով, ըրածը թաղածը չէ գիտցեր, կ'ըսեն նոյն հեռագիրները։

* * * Բօպէյէն (Ճարտն) կը հեռագրեն Տէյլի Էքսբրէսի.—Ճարտնցի ձկնորսներ ցամաք հանեցին բաւական թուով ռուս նաւաստիներ և սպաներ, զորոնք գտան մակոյկներուն և նաւու բեկորներուն վրայ։ Արգանտելի կացութեան մէջ էին Ռուսք, ժամերով կրուեցան ալիքներուն դէմ։ Այս Ռուսերը կը յայտարարեն թէ Ճարտնցիք իրենց հեռաձակ թնդանօթներուն շրջորիւ վատակեցան. արդէն, կ'ըսեն, առաջին վարկեանին իսկ անուսարսափ տիրեց իրենց մէջ, և թորպիլական յարձակումը ա՛լ աւելի սոսկալի տպաւորութիւն բրաւ ռուս նաւաստիներուն վրայ։ Ռուս նաւաստիները յանախ անրապատակ թնդանօթ կ'արձակէին, իրենք ալ չէին գիտեր թէ ինչո՞ւ կ'արձակեն, և դէպ ի ո՞ւր կ'արձակեն։ Շատերն ալ առանց հրամանի սպասելու մակոյկները կը նետուէին ազատուելու համար։ Այս խուսափանութիւնը կ'ընեն Ռուսք իրենք։

* * * Ճարտնական կորուստներուն վրայ Շանկայէն հետեւեալը կը հեռագրեն Մորնինկ Բօսթի.—Գ ռեա փոխադրանաւը և ական զեհեղող Սվիրէ նաւը այսօր (Մայիս 31) Շանկայի նաւահանգիստը ժամանեցին։ Սվիրէ չաբաթ իրիկուն ժամը 8ին մեկնած էր Ցուշիմա նեղուցէն, և կը յայտարարէ թէ ճակատամարտը սկսած էր չաբաթ առաւօտ ժամը 8ին։ Իր նաւաստիները տեսեր են Օսլյապիային և Նիքոլային չըրջիլը իրենք իրենց վրայ, ականներու կամ ճարտնական ընդծովեանոներուն մէջոյնս, ինչպէս կը կարծեն։ Նաւաստիները կը հաստատեն թէ ճարտնական զրահաւոր մը բոցերու մէջ էր իրենց մեկնած ատեն, և թէ տեսան նաեւ ճարտնական յաջանաւի մը չրջիլը, և երեք ծիսեոյզով ուրիշ ճարտնական յաջանաւի մը ընկղմիլը։ Կռիւը ամէնէն աւելի սոսկալի էր կէս օրէ վերջ ժամը 2ին և 6ին ատենները։ Քօրէայի նաւաստիները կը յայտարարեն թէ ճակատամարտին առաջին ժամերուն երեք ճարտնական մարտանաւեր ընկղմեցան. ընդամէնը ութը ճարտնական մարտանաւեր ընկղմած պիտի ըլլան եղեր։ Բայց Շանկայի մէջ ռուսական այս նաւերուն բաներին հաստատող չկայ։ Ցնական իշխանութիւնք պահանջեցին որ կամ մեկնին իսկոյն, կամ իրենց ռուսական դրօշը վար առնեն։ Արդէն այս երկու նաւերն ալ ճարտնական ռումբերով մաղուած և խիստ վնասուած էին։

* * * Ծովակալ Ֆոլքերզամ երկու կրակի մէջ մնացած էր, Ցուշիմայի ուղղութեամբ Թոկոյի և Վլատիվոսթոքի ուղղութեամբ ալ Քամիմուրայի կրակին մէջտեղ։ Ճար չկար։

* * * Շանկայի և Վուսունկի չինական նաւահանգիստներուն առջեւ կը կենան 16 ռուսական փոխադրանաւեր։ Ծովուն բացերը այս որսին կը սպասեն ճարտնական թորպիլանաւեր։ Շանկայի կառավարիչը ճարտնական հիւպատոսին բողոքին վրայ կը պնդէ որ այդ փոխադրանաւերը իրենց հանքածուխը պարպեն, քանի որ 24 ժամը անցաւ և տակաւին դուրս չեն ելներ նաւահանգիստէն։ Կ'երեւի թէ Սմօլենսքի և Բեթերսպուրկ փոխադրանաւերը և երեք թորպիլանաւեր Վլատիվոսթոքը հասած են։ Ասոնք չաբաթ առաւօտ Հօքայսօ կղզիին բացերը Ուշիքավէի առջեւ սեսնուեր են։ Թօքիոյի մէջ կը կարծեն թէ Ֆիւրսթ Պիզմարք և Աւկուսթա Վիքթորիա փոխադրանաւերն ալ յաջողեր են Քիաօ-Զէուի գերման նաւահանգիստը տպատանիլ իրենց արագութեան շնորհիւ, կամ անգլիական Վլատիվոյ նաւահանգիստը։ Ռուսք բնաւ իրենց թնդանօթով ճարտնական նաւ զարկած չեն, եթէ քանի մը թորպիլանաւեր ալ ընկղմած են, ասոր ալ պատճառը ակնկալութիւնը կը կարծուի։

* * * Բոլոր Եւրոպայի մէջ զարմանք կը պատճառէ դարձեալ ճարտնական գաղտնապահութիւնը։ Ճակատամարտին օրեր առաջ բնաւ ճարտնական նաւատորմին խօսքը չէր ըլլար Թոքիոյի թերթերուն մէջ, պակաս զի թշնամին չօգտուի հրատարակութիւններէն։ Ցաղթութեան պաշտօնական լուրերը երկուշաբթի օր իրիկուան դէմ միայն պաշտօնական հրատարակութեան տրուեցան։ Այն գիշերը հրաշալի ոգեւորութեան վայրկեաններ էին Ճարտնցիներուն համար։ Ամբողջ քաղաքը դրօշազարդուեցաւ, երաժշտախումբեր ազգային երգեր կը նուագէին, և ամբողջ մայրաքաղաքը կը թնդար Պանզա՛յ (կեցցէ՛) աղաղակով մը։ Թոկոյի յաղթութիւնը Ռուսերուն վրայ կը բաղդատուն Ճարտնցիք սպանական Արմատայի վրայ Անգլիոյ յաղթութեան հետ, Էլիզաբէթեան շրջանին մէջ։

* * * Ուշխինկթոնէ հետեւեալը կը հեռագրեն Թայմզի, — Ճարտնական դեսպանը երկուշաբթի իրիկուն ժամը 9ին տեսաւ Բուզվէլթ նախագահը, և երկար խորհրդակցութիւն մը տեղի ունեցաւ երկուքին մէջտեղ, որ գաղտնի կը պահուի։ Նոյն մէջոյնին գերման դեսպանն ալ կը խորհրդակցէր ռուս դեսպանին հետ, և որովհետեւ Բուզվէլթի հետ գերման դեսպանին յարաբերութիւնները խիստ մտերմական են, այս իրողութենէն ենթադրողներ կան թէ ռուս դեսպանը իր գերման պաշտօնակիցը կրնայ իրրեւ միջնորդ գործածել Նախագահին մօտ։

* * * Գերման կայսրը, կ'ըսէ Թայմզի Թղթակիցը, Զարին տրամադրութիւնները հասկցած ըլլալով, հաղորդեր է Բուզվէլթի նախագահին գերման դեսպանին միջոցաւ։

* * * Ճարտնի հաշտութեան պայմաններուն վրայ հետեւեալը կը հեռագրեն Լոնտոնէն.—

1.— Երկու միլիառ ֆր. պատերազմական տուգանք։

2.— Վլատիվոսթոքի բերդերը քանդել և առեւտրական պարզ նաւահանգիստի մը վերածել զայն։

3.— Տարիներու երկար չրջանի մը մէջ Ռուսիա մարտանաւ չունենալու չի կրնար։

4.— Սաղալին կղզին Ճարտնի տրուի։

5.— Բորթ Արթուր և Լիաօթունկ Ճարտնի ձգուին։

6.— Անդրսիբիրեան երկաթուղիին Մանչուրիոյ մէջէն անցած բաժնին մեծ մասը Ճարտնի տրուի։

7.— Ճարտնական թեւարկութիւնը ճանչցուի Քօրէայի վրայ։

Ասոնք են Ճարտնի առաջին պայմանները, որոնց վրայ կրնան չատ փոփոխութիւններ ը

տարմին։ Անմիջապէս սկսաւ հրետանիի կռիւը, և կէս օրէ վերջ մօտ 1.20ին նաւամարտը ընդհանուր հանգամանք մը ստացաւ։ Կռիւին սկիզբը թշնամին կրակը կեդրոնացուց Քենեզ, Սուիր կրակը կեդրոնացուց Քենեզ, Սուվարով և Օսլապիա զրահաւորներուն վրայ։ Մուտքը չկրնան Օսլապիա, Իմբերատօր Ալեքսանտր և Պորտիմօ զրահաւորները։ Քենեզ Սուվարով, Քամչադկա և Օրել ծանրապէս վնասուած էին։ Այս վայրկեանէն սկսեալ զանազա՛ն կորուստ տեսնելու։ Նոյն պահուն Մովսկալ Նէպոթենէս։ Նոյն պահուն Մովսկալ Նէպոկադով ստանձնեց մնացած մարտանաւերուն հրամատարութիւնը։ Երբ գիշերուան հրամատարութիւնը։ Երբ գիշերը եկաւ, Իմբերատօր Ալեքսանտր, Օրել, Սիսոյի Վէլիքի, Նավարին զրահաւորները և Սեգեավին, Աբրահամ, Ուշաքով, Նախիմով և Իզումրուտ յածանները բաժնուեցան նաւատորմին մնացեալ մասէն, և քանիցս յարձակում կրեցին ճաքոնական թորփիլանաւերու կողմէ։ Արշալոյսին տեսայ որ այլ ևս մարտանաւերէն մնացած էին Իմբերատօր Նիխոլա Ա., Օրել, Աբրահամ և Սեգիավին։ Մայիս 28ին, ցորեկը հորիզոնին վրայ տեսայ թշնամի նաւատորմը։ Մովսկալ Նէպոկադով արագացուց իր ընթացքը, և ետ մնացին Սեգեավին ու Աբրահամ։ Առաւօտ ժամը 10ին երեք կողմէ տեսնուեցաւ ճաքոնական նաւատորմը։ Այն ժամանակ տեսնելով որ չորս կողմէ պաշարուած եմ թշնամի յածանաւերէ և բաժնուած եմ մեր նաւատորմին մնացած մասէն, որոշեցի շոգեկնիք սուրալ դէպի Վլատիվոստոք և հոն հասնիլ։ Ընթացքս արագացուցի և սկսայ երթալ դէպ ի Վլատիմիր Մովսիսոյրը ուր հասայ Մայիս 29էն 30ի գիշերը։ Գիշեր ըլլալով՝ յածանաւս խրեցաւ խութի մը վրայ։ 10 թօնս ածուխ միայն մնացեր էր։ Այն ատեն, երբ տեսայ որ անկարելի պիտի ըլլայ յածանաւս աղատել, նաւաստիները դուրս հանեցի և պայթեցուցի մարտանաւը։ Մեզմէ վեց հոգի միայն վիրաւորուեցան։»

(Պատօնական).—Սպարապետ Լինէվիչ կը հեռագրէ Զարին Մայիս 30 թուով.—Զօրավար Քաղպէք հետեւեալը կը տեղեկագրէ ինձ այսօրուան թուով։ «Կրոմնի» թորփիլանաւածը, որ կրցեր էր խոյս տալ Զուշիմայի նաւամարտէն, Վլատիվոստոք հասաւ։ Հրամասարը կը տեղեկագրէ թէ իր մարտանաւը և «Պիեդովի» թորփիլանաւածը, որուն մէջ կը գտնուէր Մովսկալ Բօժատէսթվէնսքի՝ իր Սպայակոյտին հետ, բաժնուեցան ռուս մնացած մարտանաւերէն և երկուքը մէկ սկսան սուրալ դէպ հիւսիս։ Բայց երբ Տրկոլէթ կղզին հիւսիսակողմը հասան, իրենց դէմ եկան ճաքոնական երկու խոշոր թորփիլանաւածներ։ Թշնամին անմիջապէս կռուի սկսաւ և «Պիեդովի» թորփիլանաւը ընկզմեցաւ իր մէջ տեղի ունեցած պայթման մը հետեւանքով։ Իսկ մեր մարտանաւը յաջողեցաւ ընկզմել թշնամի թորփիլանաւած մը և դէպի հիւսիս սկսաւ փախչիլ։

—«Պրաժէվիա Վէստոսդի» կը հրատարակէ «Ալմաս» ռուս յածանաւին հրամատարին տեղեկագիրը։ Ինչպէս յայտնի է, այս յածանաւը Վլատիվոստոք հասաւ Մայիս 29ին, շաբաթ գիշեր յաջողելով ճողոպրիլ ճաքոնական մարտանաւերուն հետապնդումէն։ Տեղեկագրին մէջ հրամասարը կ'ըսէ թէ շատ կատաղի եղաւ շաբաթ իրիկուան նաւամարտը։ Ճաքոնցիք երկու յարձակում գործեցին, և երկրորդ յարձակումը տուեց մինչեւ գիշեր։ Ականատես վկաներ կը յայտարարեն թէ ճաքոնական երեք մարտանաւեր ընկզմեր են։ Կ'երևի թէ ճաքոնցիք չափազանցած են իրենց յաջթանակը։ Մովսկալ Նէպոկաթովի գերի բռնուեցաւ «Իմբերատօր Նիքոլա Ա.» զրահաւորին մէջ, որուն վրայ պարզած էր իր դրօշը։ Մովսկալը գերի բռնուեցաւ այն պահուն, երբ զրահաւորը ծովամոյն կ'ըլլար։ Ռուս մարտանաւերուն մնծագոյն մասը վնասուեցան անոր համար որ նաւամարտին առեն ծովը խիստ փոթորկոտ էր։

—Ռուս հեռագրական գործակալութիւնը կը ծանուցանէ.—Ո և է լուր չկայ «Օրօրա» և «Եէէշուկ» կիսազրահ յածանաւերուն վրայ։ Առաջինը ունէր 7,000 թոնս տարողութիւն, 600 նաւազ և 40 թնդանօթ. իսկ երկրորդն ունէր 3000 նաւազ։ Չի գիտցուիր որ ընկղմած թէ գերի բռնուած են։ Այնպէս կը կարծուի թէ չէզոք նաւանգիստներ ապաստանած են։ Մովսկալ Նէպոկաթովի մասին տակաւին զարմանալի հակասութեանց հանդիպ կը գըտնուինք։ Մինչդեռ Թոքիոյէն պաշտօնապէս կը ծանուցուի թէ Նէպոկաթով գերի մնկած է, միւս կողմէ Վլատիվոստոքէն մասնաւոր հեռագիր մը, մայիս 31 թուականով, կը ծանուցնէ թէ Նէպոկաթով նոյն նաւանգիստը ժամաներ է ռուսական 17 նաւերով, սակայն այս լուրը տակաւին պաշտօնապէս չհաստատուեցաւ։ Շանկայէն կը հեռագրուին թէ Զուշիմայի նաւամարտին մասնակցող ռուս նաւաստիներէն ասնըւած լուրերու նայելով, որոնք ճաքոնական մէկ քանի թորփիլանաւերու ընկզմիլը տեսած են, բոլորովին սխալ է ճաքոնի այն պաշտօնական զեկոյցը թէ ճաքոնցիք միայն երեք թորփիլանաւ կորսնցուցած են։ Մեր գործակալութիւնը կը յարէ թէ այդ լուրը ո՛չ միայն սխալ է, այլ և ծաղրելի։ Նաեւ մանաւոր թշնամութիւն մը կը յայտնէ Ռուսիոյ նկատմամբ։ Դիտելի է որ ոչ մէկ անձ պիտի ընդունի թէ ռուս նաւատորմը ընկղմած ըլլայ, մի միայն թշնամին երեք թորփիլանաւերը ընկղմելու բաւականանալով։ Այդ տեսակ յայտարարութիւն մը պէտք էր աւելի վերապահութեամբ ընդունիլ, փոխանակ հաստատելու, վասն զի յայտնի կ'երևայ թէ չարախոսութեան հետեւանք է։ Նաւամարտին համար հաղորդուած լուրերը միշտ հակասական են։ Մինչդեռ Լոնտոնէն կը ծանուցուի թէ Բօժատէսթվէնսքի ծովակալ Ուլնուկ կղզին մօտ գերի բռնուած է, միւս կողմէ ռուսական Պրավի Թորփիլանաւին հրամատարը՝ հաղարապետ Պուլոով սա հեռագիրը կը ղրկէ Վլատիվոստոքէն.—Պրավիով Վլատիվոստոք տարի Բօժատէսթվէնսքի ծովակալը գլխէն ծանրապէս վիրաւորուած։

— Կայսերական Ուքազ մը կը հրամայէ ուսումնասիրել Զէմսքի Սօպորը ժողով գումարելու խնդիրը։ Նախարարաց Խորհուրդը այս պահուս կ'ուսումնասիրէ Մ. Վիդդէի ծրագիրը և ազնուականութեան պետերուն տեղեկագիրները։ Օսէսայի, Նիքոլայէվի և Մոսկուայի մէջ գտնուող հաշտութեան կուսակիցները մտադիր են պաուիրարներ ղրկել Բեթերսպուրկ, հաշտութեան կնքումը խնդրելու համար։ Ասոնք այնպէս կը կարծեն թէ Ռուսիա կարելին բրած է Ծ. Արեւելքի մէջ իր ազդեցութիւնը ու վարկը պահպանելու համար և թէ հիմա աւելի բարեպատեհ է հաշտութիւն կնքել։

Զարին թիկնապահներէն մէկը, Ֆրանսացի թղթակցի մը հետ տեսակցած պահուն, յայտարարեց թէ Ռուսիա մինչեւ վերջը պիտի շարունակէ պատերազմը և թէ նաւային պարտութիւնը վճռական պիտի չնշանակէ Ռուսիա։ Բեթերսպուրգի զինուորական շրջանակներուն մէջ տակաւին կ'ուզուի շարունակել պատերազմը։ Լա Հէյի դեսպանախորհուրդին ռուս պատուիրակ և հանրածանօթ իրաւագէտ Բրօֆ. Մարդէնսի պաշտօն պիտի տրուի հաշտութեան պայմանները քննելու։ Կը հաւատուի թէ Զարին նախագահութեամբ գումարուած Նախարարական Խորհուրդին վերջին նիստին մէջ որոշուեցաւ ցամաքի վրայ յետին փորձ մը կատարել և անոր արդիւնքէն վերջ միայն որոշել թէ հարկ է պատերազմը շարունակել թէ հաշտութիւն կնքել։ Արտասովոր ժողով մը պիտի գումարուի, որուն ներկայ պիտի գտնուին նախարարները, զանազան Խորհուրդներու անդամները և պետական բոլոր պաշտօնատարները։ Պատերազմը շարունակելու կամ հաշտութիւն կնքելու մասին որոշում պիտի տրուի այս ժողովին մէջ։ Վլատիմիր մեծ դուքսը, որ Պէրլին պիտի երթայ, Զարին կողմէ Վիլհէլմ կայսեր միջնորդութիւնը պիտի խնդրէ հաշտութիւն կնքելու համար։ Բեթերսպուրկի Ֆրանս. դեսպան Մ. Պոմբա տեսակցեցաւ արտաքին գործոց նախարար Լամտորֆի կոմսին հետ։ Կ'ըսուի թէ Մ. Պոմբա էջս պաշտօնապէս խօսեցաւ հաշտութեան խնդրոյն վրայ, և յայտարարեց թէ ի հարկին պիտի միջնորդեն Ֆրանսա և Անգլիա։

—Սպէքսի Էկնամիկէ կոմսը պաշտօնապէս նախագահ ընտրուեցաւ արտասովոր Խորհուրդին կրօնական թոյլտուութեան վերաբերեալ հրամանագիրներու վերաքննութեան համար։

—Ռուս հեռագրական գործակալութիւնը կ'ըսէ.—Տիկին Բօժատէսթվէնսքի ճամբայ եղաւ դէպի Վլատիվոստոք, իր ամուսինը տեսնելու յուսով։

—Մովսկալ Պիրիլէվ, որ ճամբայ եղած էր դէպի Վլատիվոստոք, ետ կանչուեցաւ։

ԹՕՔԻՕ (Պատօնական).—Մովսկալ Թօկօ եօթներորդ տեղեկագիր մը ղրկեց Միքատոյին, որ Թօքիօ հասաւ Մայիս 31ին։ Թօկօ կ'ըսէ թէ Ցուշիմայի նամարտին վճռական պրպիանքը եղաւ հետեւեալը.—Ռուս նաւատորմին գլխաւոր ոյժը կազմող 14 մարտանաւեր մասամբ ընկղմեցան և մասամբ գերի բռնուեցան։ Երկրորդ կարգի յածանաւերու մեծագոյն մասը, ինչպէս նաև նուազ կարեւոր ուրիշ մարտանաւեր քանդուեցան մեր կրակին տակ։ Հետեւաբար ռուս նաւատորմը պէտք է վճռացած նկատուի։ Հակառակ այս փայլուն յաղթանակին, ճաքոնական նաւատորմը անշնչան կորուստներ միայն կրած է. Արդարեւ, կ'ըսէ Թօկօ, մեզմէ երեք թորփիլանաւ միայն ընկղմեցաւ, որոնց նաւաղներուն մեծ մասը կարելի եղաւ ազատել։ Ասոնցմէ զատ ուրիշ մարտանաւ չենք կորուսած։ Մեր նաւատորմին կրած միւս վնասներն ալ մանր մունր բաներ են։ Մեր ամբողջ կորուստն է 800 հոգի։

—Ռիմէր կը ծանուցանէ.—Մովսկալ Ֆօլքէրզամ շաբաթ օրուան ծովամարտին ատեն սպանուեցաւ «Օսլապիա»ի մէջ։ Մովսկալ Բօժատէսթվէնսքիի վէրքը թեթեւ է։

ԼՈՆՏՈՆ.—«Թայմզ» հետեւեալ հեռագիրը ստացած է Թօքիոյի իր թղթակցէն.—Հոս բերուած ռուս գերիներուն հետ տեսակցեցայ։ Ասոնք կ'ըսեն թէ Մովսկալ Բօժատէսթվէնսքի այնպէս ենթադրեր է որ իր կողմէ նախապէս հրապարակուած զրոյցներէն խարուած են ճաքոնցիք և չէր յուսար թէ Թօկօ հաչիւ ընելով թէ ռուս նաւատորմը ուրիշ անվանադ ճամբաները թողլով Ցուշիմայի վանգաւոր նեղուցէն չանցնիր, անուշադ ուրիշ տեղ մը կը սպասէր։ Այս չարաչար սխալումին համար էր որ Բօժատէսթվէնսքի այդ ճամբէն գնաց և նոյն իսկ օգտուեցաւ դիւերէն և մուչէն։ Ճաքոնցիներուն յարձակումը այնքան բուռն ու յանկարծակի էր որ առաջին ընդհարումին Ռուսաց ամէնէն չքեղ մարտանաւերը ծովին տակ դացին։ Շուարեցանք մնացինք։ Չկրցանք հասկնալ թէ ի՛նչ կ'ըլլայինք. և այդ չվտիտութեամբ ամէնքս ալ ակամայ անձնատուր եղանք։ Հրամատար չկար որ վարէր։ Ճաքոնցիք բայց պաշտօնապէս հաստատուեցաւ թէ խնդրուած է նաւամարտին ժամանակ։ Ճաքոնցիներուն ձեռքը գերի մնկան միայն Բօժատէսդվէնսքի և Նէպոկաթով։ Բօժատէսթվէնսքի վիրաւորուած է գլխէն, ոտքէն և կռնակէն։ Թէեւ առած վէրքերը ծանր են, բայց ճաքոնցի բժիշկները կը յուսան ազատել կեանքը։

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ.— Նախագահ Մր. Բուզվէլթ մօտերս ճառ մը պիտի խօսի ներկայ պատերազմին վրայ, և պիտի յայտարարէ որ ռուս նաւատորմին պարտութիւնէն վերջ ա՛լ պէտք է դադրեցընել պատերազմը, վասն զի եթէ անիկա շարունակուի, չէզոք տէրութիւնք պիտի վնասուին, և ո՛ և է օգուտ չպիտի ունենայ։ Հետեւաբար, Մր. Բուզվէլթ պիտի առաջարկէ որ միջնորդութիւն մը ըլլայ երկու պատերազմիկ տէրութեանց մօտ։

ՊԵՐԼԻՆ.— Բեթերսպուրկէն կը հեռագրեն թէ ռուսական 4րդ նաւամասին, որ մօտերս Լիպաւէն ճամբայ պիտի ելլէր դէպի Ծ. Արեւելք, հրաման ստացեր է կենալ ցնոր անօրինութիւն։ Պատճառը նաւային պարտութիւնը չէ, այլ այդ նաւամասին սպառազինմանց ծախքերուն համար եղած 28 միլիոն ռուպլի սխալի մը քննութիւնը։

ԲԱՐԻԶ.— Ռուս կառավարութիւնը պաշտօն յանձնեց Թօքիոյի ֆրանսական դեսպանին որ քննութիւն կատարէ Ցուշիմայի նաւամարտին մէջ գերի մնկող ռուս ծովակալներուն ու սպաներուն նկատմամբ և Բօժատէսթվէնսքիի առողջական վիճակին վրայ տեղեկութիւն հաղորդէ։

ԹՈՔԻՕ.— Մանչուրիոյ մէջ պատերազմը փոթոթով առաջ կը տարուի։ Զօր. Քուրոպատս չկրնալով դիմադրել ճաքոնցիներու յարձակումին, տպուեր է ետ քաշուիլ մեծ կորուստներով։

ԲԱՐԻԶԻ ՊՕՐՍԱՆ

BOURSE DE PARIS

2 Յունիս 1905

Ֆրանս. 3%	(3% Français)	99 72
Բէժի	(Tsd. Turcs.	394 —
Օսմ. Միացեալ	B. Ny Unif.	88 80
Երկաթուղի	(Lots Turcs)	134 50
Պանդ Օթթ.	(Banque Ott.	615 —
Թրանսվալ	(Transvaal)	93 —

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԷՆ

ՍԱԼՄԱԹՈՄԲՐՈՒԻ Ադգ. վարժարանին մէջ վերջերս անկարգապահական դէպք մը պատահած ըլլալով, Ուսումն. Խորհուրդը քննութիւն մը պիտի կատարէ թաղեցիներու բողոքին վրայ։

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ Խորհուրդը երէկ գումարուեցաւ Պատրիարքարանի մէջ և զբաղեցաւ մէկ քանի ամուսնական խնդիրներով։

ԻԶՄԻՐԻ Գաւառ. Վարչութեան նորընտիր Կրօն. Ժողովը իր առաջին նիստը գումարած է անցեալ Հինգշաբթի օր, նախագահութեամբ Առաջնորդ Սրբազանին և դիւանի ընտրութիւն կատարած է հետեւեալ կերպով. Տ. Յովհաննէս ք. Մինասեան, Ատենապետ և Տ. Դաբրիէլ ք. Խաչատուրեան (Ատենադպիր)։ Կրօն. Ժողովը ասկէ վերջ պիտի գումարուի ամէն շաբաթ օրերը։

—Տ. Մելքիսեդեկ Սրբազանի շիրմին չինութեան ձեռնարկուեցաւ։

Տ. ԲԱՐԹՈՂԻՄԷՈՍ Արք. Զամչեան վաղը, հրաւիրուած է Ս. Պատարագ մատուցանել Բերայի Ս. Երրորդութիւն եկեղեցիին մէջ։

ԾԱՆՕԹ վաճառական Սեդրաք էֆ. Տիլիզեան առևտրական ուղեւորութեան մը համար այս առտու Եւրոպա կը մեկնի ռումանական շոգենաւով։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ գումարուեցաւ երէկ Ղալաթիոյ Խորհրդարանին մէջ և զբաղեցաւ ի մէջ այլոց հետեւեալ խնդիրներով.— Խորհուրդը շարունակելով կրթ. ծրագրին վերաքննութեան մասին իր խորհրդակցութիւնները նախընթաց նստին որոշման համաձայն, իր մէջէն մասնախումբ մը կազմեց սահմանեալ առարկաներու և չարաթական որոշում սահմանին մէջ պատրաստելու համար առաջադրեալ տեսութիւններով՝ կրթ. ծրագիրը։— 2.— Ս. Պատրիարք Հայրը Նպաստից Ցանձնաժողովոյ որոշման համաձայն, գրով մը ղրկած էր Մայրենի Լեզուի ընթերցանութեան միջին դասընթացքի ուսանողաց համար պատրաստուած երկու հատորէ բաղկացեալ ձեռագիրները և կը յանձնարարէր քննել և սահմանելով կարեւոր բարեփոխումներ վաւերացնելով վերադարձնել։ Խորհուրդը Ն. Սրբազնութեան հրամանին համաձայն որոշեց ի գործ դնել կանոնական գործողութիւնները նոյն ձեռագրերուն նկատմամբ։ 3.— Տէր և Տիկին Հ. և Զ. Աստուր «Թանգարան հատընտիր հատուածներու» անուամբ միջին դասընթացքի ուսանողաց համար ընթերցանութեան գիրք մը պատրաստած ըլլալով, Խորհուրդը քան խնդրանաց, արժան դատեց կանոնական գործողութեան ենթարկելէ յետոյ, պէտք եղածը անօրինել։ 4.— Ս. Պատրիարք Հայրը գրով մը կը ծանուցանէր թէ Խորհրդոյ կողմէ մատուցած առաջարկութեան վրայ, ստանալէ ետք Նաեւ Ուսուցչաց Օգնութեան Մտաւոր Հոգաբարձութեան կարծիքը, Քաղաքական ժողովոյ որոշմամբ արժան դատուած է որ նոյն Մտաւոր գործառնութեանց շրջանակը ընդարձակելու համար, մայրաքաղաքիս ազգ. վարժարանաց կրթ. պաշտօնեայք իրենց թոշակին համեմատութեամբ թեմիս վճարում մը ընեն նոյն մտաւորին, այն է մինչեւ 300 ղրշ. թոշակ ստացողները % 20 փր. աւելի առնողները % 40 փր. թողուն իրենց ամսականներուն վրայ և Թաղ. Խորհուրդներն ալ այդ թոշակաւ դրամին համաչափ գումար մը ալ եկեղեցւոյ մատուցէն բարդեն անոր վրայ և գոյացած արդիւնքը ամսէ ամիս հաշուեգրով մը հասցնեն ուղղակի Ուսուցչաց Օգնութեան Սրճատուն հոգաբարձութեան։ Ս. Պատրիարք Հայրը կը յաւելուր թէ այս անօրինութիւնը շրջաբերական գրով մը արդէն մայրաքաղաքիս Թաղ. Խորհուրդներուն ծանուցուած և յանձնարարուած ըլլալով գործադրութեան դրնել զայն ներկայ Մայիս ամսէն։ Խորհուրդը ընթերցաւ սոյն պաշտօնագիրը և արձանագրեց։ 5.— Ըստ հրաւէրի ծանօթ ուսուցիչ Մխաք էֆ. Սուրեան ներկայացաւ և Ատենապետ Տիգրան պէյ, յանուն Խորհրդոյ յայտարարեց իրեն թէ կրթ. ծրագրի մասին իր բրած հրատարակութեանց մէջ, կարգապահութեան հակառակ անպատշաճ լեզու մը գործածած է հանդէպ Ուսումն. Խորհրդոյ և անդամներէն ոմանց դէմ և դիտել տուաւ որ թէեւ կրնայ իբր հրապարակագիր կրթ. խնդրոյց մասին իր կարծիքները հրատարակել, սակայն պէտք է որ զգուշանայ ասկէ վերջ պատշաճութեան հակառակ լեզու գործածելէ, ազդարարելով մինչդայմայն որ եթէ շարունակէ նոյն ոճով գրել, հետեւանքը իրեն համար նպաստաւոր չկրնար ըլլալ։

ԻՆՉՊԷՍ Ուսումնական Խորհրդոյ երէկուան որոշումներէն կը տեսնուի, ծանօթ ուսուցիչ Մխաք էֆ. Սուրեան երէկ նոյն Խորհուրդին ներկայացաւ, մեր թերթին մէջ հրատարակած կրթական երեք կարեւոր յօդուածներուն նըկատմամբ անհրաժեշտ եղած բացատրութիւնը տալու։ Ուսումն. Խորհուրդը սակայն իր նախորդ որոշման համաձայն փոխանակ բացատրութիւն պահանջելու Սուրեան էֆ.է, յորդորեց զայն որ չափաւոր լեզուաւ մը խմբագրէ իր տեսութիւնները եթէ չուզեր որ անոնք անպատասխան հետեւանք մը առաջ բերեն իրեն համար։ Սուրեան էֆ. յարգանօք դիտել տուաւ Առենապետ Պէյին թէ ինք բնաւ յարգանքի պակասութիւն չէ ունեցած Ուսումն. Խորհրդոյ հանդէպ, և թէ իր գիտողութիւնները ուղղակի Կայս. Կանոնադրին գործադրութեան արգելք եղողներուն կը վերաբերին։ Սուրեան էֆ. միեւնոյն ժամանակ ծանոյց թէ իրեն ուղղուած հրաւիրագրով Ուսումն. Խորհուրդը յօդուածներուն նկատմամբ բացատրութիւն պահանջելու համար հրաւիրած էր զինք, մինչդեռ հիմա կրթական խընդիրները երբեք չէին չօշափուեր։ Ուսումն. Խորհուրդը ասոր ի պատասխան ըսաւ թէ հրաւիրագրէն ու ֆսնք ռանֆիւն սխալ ? խմբագրուած էին և կրկնեց թէ եթէ երբեք չարունակէ իր քննադատութիւնը այս ոճով, հետեւանքը ողէկ չպիտի ըլլայ իրեն համար։ Սուրեան էֆ. դարձեալ դիտել տուաւ թէ Ուսումն. Խորհուրդը հաստատական ատեան մը չի նկատեր և թէ չի կարծեր որ հանրութեան կրթութեան լոյս սփռելու պաշտօն ունեցող մարմին մը այս տեսակ միջոցներու դիմէ։

ՍԿԻԻՏԱՐ, Տաղ Համամ փողոցին մէջ Դշ. գիշեր պատահած հրդեհը, ինչպէս գրած էինք, ժոխորի վրայ նստեցուցած էր աղքատիկ Հայ ընտանիք մը։ Այրը տանը մէջ կօշիկի կարգարարներ շինելով հազիւ կ'ապրեցնէր կինն ու փոքրիկ զաւակը։ Հրդեհը այս ընտանիքին բնակած տան ճիշդ քովէն եկած ըլլալով, կարելի չեղաւ ո՛չ կարասիները ազատել և ոչ այն գործիքները որոնցմով խեղճ մարդը ապրուստ մը կը շահէր։ Հրդեհի պատուն անհարգելի էր այս տարաբախտ ընտանիքին արտասուալից ողբը՝ փողոցի քարերուն վրայ։ Բարեբախտաբար նոյն փողոցին մօտ բնակող ծանօթ սեղանաւոր Սարգիս էֆ. Տանձիկեան, լսելով որ այս ընտանիքը ապրուստի ամէն միջոցէ զրկուած էր, անմիջապէս դրամական օգնութիւն մը բրաւ և խոստացաւ նոր կարասիներ դնել և դարմանել հրդեհէն պատճառած աղէտը։ Տանձիկեան էֆ.ի այս բարեսրտութիւնը ուրախութիւն պատճառած է բոլոր թաղեցիներուն։

ԵՐԷԿ ԱՌՏՈՒ Ցակոբեան վաճառական պաշտօնէութիւնը ամբողջովին Սամաթիոյ Ս. Գէորգ եկեղեցին երթալով, հոգեհանգիստ կատարել տուաւ գերեզմանին վրայ հանգուցեալ Միքայէլ էֆ. Ցակոբեանի որուն մահուան տարելիցն էր։

ԱԶԳ.— Թաղիս Ս. Յովհ. Աւետ. եկեղեցւոյ տարեդարձը, բարձրաշնորհ Ս. Պատրիարք Հօր հաւանութեամբ, այսուհետեւ պիտի կատարուի, ամէն տարի, Յունուց վերջին կիրակիին։ Այս առթիւ, ըստ փափաքանաց Թաղ. Խորհրդոյս և ըստ խնդրանաց ծանօթ վաճառական Մարտիրոս էֆ. Թէլեանի, հանդերձեալ է Ն. Սրբազնութիւն, յառաջիկայ կիրակի, 22 Մայիս, Ս. Պատարագ մատուցանել և իր հոգեշունչ քարոզութեամբ մխիթարել բարեպաշտ ժողովուրդը։ Յաւարտ պատարագի յատկապէս հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Թէլեան գերդաստանին ննջեցեալոց հոգւոց ի հանգիստ։

Սկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ի ժամ 11½ և Ս. Պատարագի 2։

Ի դիմաց Թաղ. Խորհրդոյ
Առենադպիր Առենապետ
Ա. Տ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ Ս. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Կեդրոն Փաշա, 18 Մայիս 1905

ԱԶԳ.— Յառաջիկայ կիրակի, Մայիս, թաղիս բարեբար Միքայէլ Ցակոբեանի մահուան տարելիցին թիւ, ի նշան երախտագիտութեան ընդհանուր Սամաթիացւոց, Պատր. Փոխնորդ Գեր. Տ. Դաբրիէլ եպս. ձեռնհիրձեան հանդերձեալ է Ս. Պատարագ մատուցանել Ս. Եկեղեցւոյս մէջ, հանգիստ հոգւոյն։ Յետ Ս. Պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի հանգուցեալին գերեզմանի վրայ, զոր ի գիտութիւն բարեպաշտ ժողովրդեան կը ծանուցանենք։

Սկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ի ժամ 11½ և Ս. Պատարագի 1½։

Ի դիմաց Թաղ. Խորհրդոյ
Առենադպիր Վ. Առենապետ
Գ. ՀԱՅՈՍԵԱՆ ԱՆՏՈՆ ԱՍԼԱՆԵԱՆ

Սամաթիա, 18 Մայիս 1905

ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ ԹԵՄ

Վաղը պիտի քարոզեն.—

Բերայի մէջ ժամը 1.15ին Բրօֆ. Հ. Ճէճիկեան։

Կէսպիկ-Բաշայի Ամերիկեան վարժարանին մէջ ժամը 2.15ին Յովսէ էֆ. Ս. Արապեան։

Սկիւտարի մէջ ժամը 3ին Վեր. Մ. Պ. Շմաւոնեան։

Պայպուրտ-Հասուսի մէջ ժամը 2.45ին Տօք. Ճ. Բ. Կրին։

Խասգիւղի մէջ ժամը 7ին Պատ. Ս. Յ. Զորիկեան։

ՍԷԼԱՄԼԸԳ ՐԷՍՍԸ ԱԼԻՍԼ

Տիւնքի Ճուտաս կիւնիւ Սէլամլիք ըէմը պիպէ Համիտիէ ճամիի չէրիֆիւտէ իֆրա պույրուլմուշ սբը։

ՆԵՐՔԻՆ

ԽՏԻՎ. երէկ Արեւելեան Ճեպընթացով Վիեննա մեկնեցաւ։ Խտիվ մեկնելէ առաջ կայս. Պալատ գնաց Վեհ. Սուլթանին ներկայանալու պատիւը ունենալով հրաժեշտ խնդրելու։

—Եգիպտոսի արտաքին գործոց Նախարար Պուտրոս փաշա որ Խտիվի հետ Պոլիս եկած էր, առջի օր այցելեր Արտաքին գործոց Նախարար Թէվֆիք փաշայի և տեսակցութիւն մը ունեցաւ։

ՊՈԼԻՍ - ՖԷՕՍԹԷՆՃԷ ընդծովեան պարանին հաստատութեան առթիւ Գերմանիոյ Վիլհէլմ կայսրը խնդակցութեան հեռագիր մը ուղղած է Ռումանիոյ թագաւորին և յոյս յայտնած է որ նոյն գիծին մտտեսական և քաղաքական կարեւորութիւնը պիտի օժանդակէ երկու ժողովուրդներուն միջեւ բարեկամական կապին ամրապնդման։

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ազգ. տօնին առթիւ կիրակի օր մանաւոր հանդէս մը պիտի կատարուի Բերա, Սօչիէթա Օբէրա Իթալիանայի սրահին մէջ, և բացուելու պիտի կատարուի Վիքթոր Էմմանուէլ թագաւորին մէկ կիսանդրին։

ՊՈՒԼԿՈՒՐԻԱ.— Սօֆիայէ կը գրեն թէ Ֆէրտինանտ իշխան կիներու յատուկ պատանդնոց մը հաստատած է որ պիտի տրուի ընկերային կեանքի մէջ աչքառութիւն ցոյց տուող կիներուն։ Պատանդանին անունը դեռ չէ որոշուած, բայց ձեւը պիտի ըլլայ կարմիր ժապաւէնով բռնուած պակ մը։

ԻԶՄԻՐԻ կուսակալ Քեամիլ փաշա որ քնական պատճառով Սալաէէրը գացած էր, վերադարձաւ Իզմիր։

ՇԻՐԲԷԹԻ երկու նոր շոգենաւերը թիւ 51 և 52, կոչուեցան «Գէպէք» և «Քալէնտէր»։

ՈՒԻՍԿՈՒՐԻՆ ապահովագրական ընկերութիւնը կը ծանուցանէ յարգոյ հասարակութեան թէ Պոլսոյ կողմի Գործակալ կարգած է Ռուբէն էֆ. Լուսարարեանը։ Ցիչեալ էֆէնտին արտօնուած է ամէն տեսակ ապահովագրութիւններ կատարել յանուն ընկերութեան և բրիմներ գանձել։ Պոլսոյ Գործակալութեան գրասենեակը կը գտնուի Թաշ խան Նո. 57։

Ուէսդրին ապահովագր. ընկերութեան Թուրքիոյ Տնօրէն
Բ. Ս. Ա. ԼԻԹ

5—1

ԳԻՇԵՐՈՒԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐ

ՊԵՐԼԻՆ, 2 յունիս. — Վիլհէլմ կայսրը ցաւակցական հեռագիր մը ղրկեց Զարին, Ցուշիմայի նաւային ա դէպքին առթիւ։

ԲԱՐԻԶ. — Զօր. Լինէվիչ կը հեռագրէ Բեթերսպուրկ. — Ճաքոնական յարձակումները օրէ օր կը սատկանան և կ'աւելնան։ Քուրօքի և Նօձի զօրավարները պաշարողական շարժումը սկսած են։ Երեւոյթներէն դատելով, կռիւը պիտի սկսի միեւնոյն ատեն մը կողմերէ։ Սաստիկ և արիւնահեղ պիտի ըլլայ, որովհետեւ, հակառակ մեր թուական նուազութեան որոշած ենք լուսն կերպով ընդդիմանալ թշնամիին։ Զօրավարը կ'աւելցնէ թէ կատարեալ վստահութիւն ունի իր զօրախումբերուն արժէքին և անոնց հրամասար սպաներուն կարողութեան վրայ։

— Ամբողջ Եւրոպայի և Ամերիկայի մէջ մեծ մտահոգութիւն կը պատճառեն Ծ. Արեւելքի թշնամութիւնները։ Փոթոկոս ջանքեր պիտի գործադրուին միջնորդութեամբ մը, վերջ տալու համար այս սոսկալի աբիւնահեղութեանց։ Դժբաղդաբար Բեթերսպուրկէն եկող հեռագիրները երկիւղ կ'ազդեն թէ Զարը որոշած է վճռապէս՝ շարունակել պատերազմը։

...ը գրութիւնը կը պատկերացնէ Ճաբոնական պարզունակ տունը իր ամբողջ մանրամասնութիւններով, խնամնոցովը ճաշաբանով ու պարտէզով։ Ապշեցիր զարգացած ուզեցար մը, որ խորհրդաւոր ոգիով մեզէն դիտած ու դիտած է Ճաբոնի բնականի կեանքը, կենդանի նոր կարգադրակարգ մը գրի առած է իր տարաբութիւնները զոր Թարգմանաբար «Մանզումէի ընթերցողներուն կը հրամցնէ Գ. Կարապետ Մինասեան.

ՃԱԲՈՆԱԿԱՆ ՏՈՒՆԸ

Ճաբոնական ներքին ընտանեկան կեանքին վրայ նետուած խիտ մութ ակնարկ մը, սովորաբար անտանելի Եւրոպայ արուեստագիտին համար որ վարուած է իր ամբողջ կեանքը ապրիլ արեւմտեան աշխարհին կահաորուած, եղծուցիչ պերճանքին մէջ։ Մարդ որքան շուտ կը սովրի սիրել անոր մաքրութիւն, քաղցր պարզութիւնը։ Մարդ որքան շուտ կը սովրի դնահատել անոր գեղագիտական հրապոյրը և բաղատել անոր գեղեցիկ դասակարգութիւնը իր խճողուած կեանքին հետ, անոր մէջ մեղու կարօտի հառաչանքով մը, մոռնալով ամէն բան՝ անոր չքեղ ընտանութեան վայելքանը մէջ։

Սակայն ոչ գիտէ թէ Ճաբոնական տուն մը ինչ բանի կը նմանի։ Ցանա, բնականնիարադրուած ու ներայայուած է ամբողջ աշխարհին մէջ՝ որուն համար նորութիւն մ'է ինք, ամբողջ աշխարհին մէջ, բացի Խաղաղեանի այն մասը կղզիներէն՝ ուր ան մին է այն քիչ միւս այլանդակ բաներէն՝ որոնք Ճաբոնը կ'ընեն ամէնէն հրապուրիչ երկիրը։

Ամերիկայի և Եւրոպայի մէջ Ճաբոնական տուներ տեսած եմ ամառնային հանգիստի վայրերու մէջ, բայց անոնց մէջ տեղական հրապոյրը կը պակսէր և հեռուաբար անոնք բուն Ճաբոնական տան պարզ պատկերներն էին։ Ցուցներ և տուներ կան Ճաբոնի մէջ, անտառակոյս, ճիշտ ուրիշ քաղաքաց մէջի տուներուն նման։ Խեղճ անակներ կան, ապահովաբար, ամէն ուրիշ երկրի մէջ եղածներուն նման. բայց միջնակարգ ընտանիքի տունը միշտ միեւնոյն է Միջին հարաւային կողմէն մինչեւ Հնդոսի հիւսիսային սահմանները և նշանաւոր է հրապուրիչ պարզութեամբ։

Բոլոր Ճաբոնական տունները կը շինուին փայտէ և բան երեւոյթին փայտի ամենաթեթեւ տեսակէն։ Դուրսէն տեսնողը տունի նամանութիւնները միայն կը կարծէ զանոնք և ոչ իսկական տուն ինչպէս որ մարդ կը տեսնէ զանոնք մօտէն քննելով։ Գրեթէ միշտ առնուազն անոնց երկու, յաճախ երեք և երբեմն բոլոր չորս կողմերը բաց են։ Այսինքն, անոնք այնպիսի եղանակաւ շինուած են որ, կողմերի պատերը ամբողջովին վար կրնան առնուիլ, ձգելով միայն ներքին սահուն թաղերէ պատերը կամ ծանիները։

Լաւագոյն չէնքերուն տանիքը, սովորաբար, գորշ կղմինտներով կը ծածկուի և միջնակարգ ընտանեաց չէնքերուն տանիքը կը ծածկուի բրնձի յարդերով որոնց մէջ կ'ածին խոտեր և վայրի ծաղիկներ մեծ ուրախութիւն պատճառելով խնամած սեղմանատէրներուն։

Ամէն Ճաբոնցի իր տունը չի կառուցեր։ Երկրին խորերը ապրող Ճաբոնական ժողովուրդին՝ մեզի սովորական եղող կամ կարասին մեծ հեռաքրքրութիւն մը պիտի պատճառէր արդարև։ Զայն ի՞նչ բանի գործածելու գաղափարը իսկ չունին։ Ճշմարիտ է որ, յառաջդիմութեան ռահվիրաները և լուսաւորութեան առաքեալները՝ ընդունած են օտար ֆամ կարասին օտար հանդերձանքով և օտար սովորութիւններով։ Թէև սովորաբար կը դնուի առնուազն եւրոպականացած սենեակ մը տանը մէջ, բայց ան միայն «ցոյց»ի և օտար հիրը ընդունելու համար է։ Ամէնէն զարգացած Ճաբոնցիի համար իսկ նոր բան մըն է աս, ուրիկ բնաւ հաճոյք չգտար ան։ Միքատոն կը ընակի եւրոպական չքեղութեամբ կահաւորուած իր Թօքիոյի պալատին մէջ. բայց ունի նաև ուրիշ պալատներ ուր կ'առանձնանայ և կ'ապրի բոլոր այն խիտ պարզութեանը մէջ ուր դարերէ ի վեր յաւակնած է Ճաբոնական արքունական կեանքը։ Եւ ո՛չ մէկ Ճաբոնցի, նոյն իսկ եթէ լուսաւորեալ մէկն ալ ըլլայ, տակաւին հեռացած չէ բոլորովին ապրելու իսկական ա՛յն մէթոտէն որ կը դանդաղեցնէ իր ազգը, աբեւուն տակ։

Օտարին համար ոտքերը ծալած վիճակին մէջ նստիլը շատ դժուար է։ Մարդ պէտք է իր մանկութենէն վարժուի այդ բանին։ Նոյնպէս չի վարժուիր համար խիտ դժուար է տախտակամածին վրայ հանել, առանց սեղանի և ոտներու, տախտակամածին վրայ քնանալ, յօդացաւի կամ ուրիշ ցաւերու և նեղութեանց առանց ենթակայ ըլլալու։ Ճաբոնցին ասոնց ամէնքը կ'ընէ յատկանական վարժութեամբ մը միշտ հաճոյք զգալով այս նախնական պարզութենէն։ «Առանց գոյքի ըլլալ»ն ալ բաւական դժուար գործ մ'է նաև։ Մարդ կը նախանձի քնիկին որ երբեք սորված չէ «գոյքեր գործածել»։ Դանակ մը և պատառաքաղ մը, օրինակի համար, առաջին մտածումով կը թուին բացարձակ պէտք մը ըլլալ։ Բայց մարդ որքա՞ն շուտ կը սորվի գործածել նուրբ չինական գդալը «choq stick» և որքա՞ն անտեղի կ'սկսին երեւնալ ոտքերի թոռէ ոտներուն վրայ տրուած դանակները և պատառաքաղները՝ յախճապակիէ շինուած անհրաժեշտ փոքր առարկաներուն մէջ՝ զորս Ն. Սան ներս կը տանի դիմիկ հրաւոյրով մը։

Շատ օտարներ որոնք Ճաբոնական տուներու մէջ կ'ապրին կէս մը եւրոպականացած են զանոնք արեւմտեան քաղաքակրթութեան ամոռներով, սեղաններով, անկողիններով և այլ և այլ վայելչութիւններով։ Շատ քիչ օտարներ Ճաբոնական կեղակուրը կուտեն։ Գոնէ, կը խորհին թէ չեն կրնար, որովհետեւ ան տարօրինակ է և կը վախնան զայն ուտելէ։ Եւ սակայն դեռ չի հանդիպեցայ մէկու մը որ բուն Ճաբոնական կերակուրը ուտէ և զայն Ճաբոնացած եւրոպական կերակուրէն նախամեծար չի համարէ։

Ճաբոնական ճաշ մը շատ մը բաներէ կը բաղկանայ։ Կերակուրներ կան որոնք յատկեան անանուն և բոլորովին օտար կը մնան օտարին, մինչ սովորական ճաշը խիտ ախորժահամ է և կը բաղկանայ երկու սպասներէ։ Առաջին, ձուկի ապուր որ կը հրամցուի պզտիկ թոռէ բաժակի մէջ ուրկէ մարդ կը խմէ թէյի գաւաթէ մը խմելու պէս, քանի որ դգալ չկայ. յետոյ կուգայ հում կամ եփուած ձուկը որ կը պատրաստուի Ճաբոնական յատուկ եղանակաւ։ Տեսած եմ օտարներ որոնք կերած են հում ձուկը, սրուն համար բան են թէ շատ համեղ է. բայց ինծի հաճելի չէ այդ հում ձուկը։ Ես եփուած բաները կը սիրեմ և քա՛ի կոչուած եփելու Ճաբոնական եղանակը մասնաւորապէս գեղեցիկ է նոյն իսկ եթէ իւղի թեթեւ հոտ մը ունենայ։

Երկրորդ կերակուրն է բրինձը։ Նոյն Սան «Օրիորդ երեց քոյրը» ներս կը բերէ զայն պզտիկ կոնքով մը որուն մէջ կայ պղտիկ փայտեայ չերեփ մը, մեքի բորու մը, որ միայն այս կերակուրին կը գործածուի։ Սեղանին վրայ կրնան դնուիլ նաև, մանր կաթներով կարուած և սոխով և չաքարովհուած վառեակ, քանի մը աղուած սունկ և պամպուկ ճիւղեր, և ամէնէն լաւագոյնը, քանի մը աղուած տաֆիսնօ, խոյորի բոլոր մը որ միայն Ճաբոնի կը վերաբերի։ Բնաւ անուշէն չկայ և մարդ ճաշը կ'աւարտէ բրինձի խորտիկով մը, որուն վրայ կը լեցնեն առանց չաքարի կանանչ թէյը որ կը կազմէ անտարակոյս ամբողջ ճաշին կարեւոր մէկ մասը։ Եթէ մէկը Ճաբոնցի բարեկամաց հետ ճաշէ, անգլիերէնով և Ճաբոներէնով խառն գեղեցիկ իսօսակցութիւն մը կը զուարճացնէ ներկաները, ինչ որ Ճաբոնցի բարեկամներուն կողմէ իրեն ընծայուած մասնաւոր հիւրասիրութիւն մըն է։

Ճաշը կրնայ տրուիլ տան ո և է մէկ սենեակին մէջ, քանի որ բոլոր սենեակները նման են իրարու. բայց սովորաբար կը տրուի ընտանիքին ասորեայ սենեակին մէջ որ կը պարունակէ բօֆուսման, այսինքն այն միակ սենեակին անկիւնը ուր կան կարասի կամ հենելէնի նման բաներ կան։ Իրապէս անիկա «Միքատոն անկողնին» է որ շինուած է ամէն տուներու մէջ, այն ժամանակներէն սկսեալ երբ կայսրը զինուորական նպատակով օտար երկիր գացած էր, և ամէն ընտանիք պատրաստ կ'ըլլար այն պարագային՝ երբ Միքատոն պատահէր որ հոն երթայ և հիւրընկալութիւն խնդրէ։ Զեմ կարծեր թէ Միքատոն ըրաւ այդպիսի բան մը, բայց այդ անկիւնը միշտ պատրաստ էր իրեն համար և իր նուիրական անձին յատկացուած ըլլալով, ժամանակին, նուիրագործուեցաւ այս կերպով։ Գրեթէ վեց ինչեղ բարձր, գողարիկ բեմ մըն է այս անկիւնը որ կը ծածկուի խիտ գեղեցիկ գործուած փայտաչէն կամ երբեմն անպաճոյճ մայրիէ շինուած սանդուղակով մը։

Թօքիոսմին մէջ մէկէ աւելի զարդարանք չի դնուիր։ Cloisonné կամ Սացումաէ կամ Քիսիիծուէ շինուած հրաչալի անօթ մը, արոյրէ կամ պղինձէ դրամ մը, կամ մարգարիտով դրուագեալ ընաիր թոռէ չքանչան մը կրնան այդ զարդը կազմել, կամ կրնայ ըլլալ նաև փիթող տունկի մը մլակ բարունակը պարունակող պարզ անօթ մը, կամ ծաւէ մը կարուած մէկ ոտար՝ Թօքիոսմին մէկ անկիւնը դրուած, որ գեղեցկութեան վանդակն ղղացումը կ'արթնցնէն։ Կարճ չոռիի գեղեցիկ մէկ նմանչը կրնայ ծաղիկներուն տեղը դրուիլ ա՛յն եղանակին մէջ ուր ծաղիկները հաղուագիւտ են, կամ տունկի ո և է մէկ տեսակը որ կ'ածի մասնաւոր Ճաբոնական սահմաններուն մէջ։ Ցեսայ, նաեւ, միշտ բաֆկմօնիս մը կայ որ կը կախուի պատին վրայ, քաղէմնօ մը որուն վրայ կրնայ ըլլալ պատկեր մը, բայց որ կրէ միայն պզտիկ բանաստեղծութիւն մը՝ հրաչալի դաղափարներով գրուած։ Սանք պատկերներն են այն ազգին որ կը գնահատէ արտաքարդը։ Թօքիոսմին մէջ գտնուող զարդերը և քաղէմնօները ամէն օր կը փոխուին, որպէս զի աչքը մրեւնոյն բանին վրայ նայելով չի յոգնի։ Ամէն ընտանիք իր դանձերը կը պահէ գեղեցարկի մը մէջ, անկեղ սենեակ մը՝ որ ընակարանին միշտ մէկ մասը կը կազմէ ինչպէս խոհանոցը ինքնին։

«Ճաբոնցիին խոհանոցին մէջ չկան ոչ ջերմոցի, ոչ ամանի, ոչ եռոցի, ոչ խոշոր դանակի և ոչ կտրելու յատուկ տախտակներ։ Ջերմոցի գործածութիւնը չի գիտեր ան։ Միայն պզտիկ հիպազի մը ունի կամ հողեղէն կրակի տուփ մը, որոնց մէջ կը դնէ ածուխը և իր բոլոր կերակուր եփելու գործիքները կրնայ դնել իր խոշոր Քիմօնօ թիզանիքներէն մէկուն մէջ։ Եւ տակաւին ինչ տնակարներ ունի ան։ Կրնայ պատրաստել կերակուր մը քսան հոգիի համար, նուազ ադմուկ հանելով քան Եւրոպացին եկող խոհարար մը որ աւելի մեծ ադմուկով կը պատրաստէ կէս օրուան նախաճաշ մը երկու հոգիի համար։ Եւ ան գիտէ թէ ի՞նչպէս պէտք է ամենապզտիկ ծախքով մը ամէն բան ընել։ Ճաբոնցի խոհարարը բնաւ հոգ չունի ապրելու։ Բաւական բովանդակ իմաստով, ծառայ մըն է ան ինչպէս որ են իրմէ վեր և վար եղող ծառաները։ «Ծառայի ինդիր» չկայ, ճաբոնական այս փոքր կայսրութեան մէջ, որովհետեւ դասակարգի զանազանութիւնը շատ լաւ սահմանուած են։ Գրեթէ ամէն ծառայ իր ծառան ունի։ Եւ երբ «մատակարար»ը յանդիմանուի, կրնայ երթալ և սատել իր ստորադասեալը որ նոյնպէս կը բռնէ իր ստորադասեալին օձիքը։ Երբ պարտիզպանը պատասխանատու բանը՝ ինքն ալ պատասխանատու կը ճանչնայ պզտիկ լանը և այսպէս շարունակաբար։ Եթէ մէկը կայ որ չի գիտեր թէ ի՞նչ բանի կը նմանի ճաբոնական պարտէզ մը, կրնայ գտնել գիրք մը —պատկերազարդ գիրք մը— այդ նիւթին վրայ և կարդալ զայն։ Նոյն իսկ այդ գրքին մէջոցաւ պարտէզներու համար ունեցած ճաշակը մեծապէս պիտի զարգանայ։ Սովորական տարածութեամբ պարտէզներուն ամենագեղեցիկը զոր ես տեսայ կը գտնուի Թօքիոյի մէջ, որ Ճաբոնի երրորդած քաղաքը և ինձ համար ամբողջ աշխարհի մէջ ամենէն հրապուրիչ տեղն է։

Համակուզի Սան, օր մը զիս այս պարտէզը տեսնելու տարաւ և շատ բան սովորեցուց ինձ զոր ուրախ եմ գիտնալուս համար։ Համակուզի Սան այն պարոնն է որ ի Սանֆրանսիսքօ, Կօլարն Կէյդ Բարքին մէջ պզտիկ ճաբոնական պարտէզը շինեց և որ առաջին անգամ կարճ ոստերը Ճաբոնէն Ամերիկա տարաւ, զորս Ամերիկացիք երբէք տեսած չէին։ Երկայնաչարտէին հանդարտ խոկումով և ազնիւ մտածումով բանաստեղծական կեանք մը կը վարէ ան և կայսրութեան մէջ գտնուող ուրիշ ո և է մէկէ մը աւելի, օտարներուն իր արտակարգօրէն քաղցր պզտիկ երկիրը շատ լաւ ճանչցուցած է։ Նեղ ճամբէ մը անցանք, որուն մէկ կողմէն երեք ոտք լայն արագ պզտիկ առուակ մը կը ժայթքէր և կը փրփրէր ճերմակ, կլոր քարերու անկողնի մը վրայէն։ Պարտէզին բարձր պատին դուռը հասանք և Համակուզի Սան, անոր բեւեռազարդուած երեսին վրայ մեղմով զարնելով, ներս ընդունուեցանք ակներեւ յարգանքի քաղաքավարութեամբ մը։ Նեղ դաւիթէ մը ճամբանիս շարունակեցինք, և անցնելով խիտ խիտ անկուած ծառերու շարքով ծածկուած պզտիկ կամուրջի մը վրայէն, եկանք վերջապէս վայր մը որ մեր խօսելու կարողութիւնը յափշտակեց վայրկեան մը և որ պարզապէս դիտի հրապուրեց։ Հոն, փոքր, տարօրինակ ձեւով լիճ մը կար որուն մէջ հարիւրի չափ չոչողուն ծածանուեր հանդարտօրէն կը լողային և որուն մէջ ճերմակ, զով, փրփրալի հրապոյրով, հրաշալ ջուրէժ մը կը հոսէր՝ կամանչ, մամուռապատ աւազանէ մը։ Դուրսէն հոսող արագ առուակը պարտէզին կողմը դարձուած էր և պզտիկ առու մը կը սուլէր, ծամածուռ, շրջող ընթացքով, կ'անցնէր ծաղիկի աւազաններէ և սուլող ալիքներուն տակէն, և պզտիկ քարէ կամուրջի մը տակէն որուն խուզուներէն խոսք կ'ածէր արուեստագիտական անիմութեամբ։ Երկայն, նեղ, գողարիկօրէն կամարաձեւ կամուրջ մը ձգուած էր լիճին վրայ և կ'երկնար դէպի արօտ մը։ Եւ ամենուրեք, մեղմամղձոտ հանդարտութեան զգացում մը կը բուրէր։ «Ճաբոնական պարտէզ մը այն վայրը չէ ուր մարդ աւելի զուարճութիւն կը ղղայ» ըսաւ Համակուզի Սան։

«Այո՛», պատասխանեցի։ Արդարեւ կ'զգայի տարտամ տխրութիւն մը որ ի յայտ կուգար դիս շրջապատող տեսարաններուն վրայ թոռած տպաւորութենէն։

«Այո՛», ըսաւ ան։ «Մինչեւ իսկ ասոր մէջ, մենք ձեր արեւմտեան կեանքին հետ սովորական, որոշ հակադրութեան մէջ ենք։ Ձեր պարտէզները կը շինուին հաճոյքի վայրերու համար — յիրաւի, երբեմն զանոնք կը կոչէք «հաճոյքի վայրեր»։ Ամէն ինչ զուարթ է։ Ընդարձակ, բաց, տարիարակ տեղեր կան ուր արեւը կը փայլի պայծառութեամբ։ Ուղղաձիգ ծառեր կան որոնք կ'ածին կատարեալ բոլորաձեւ եղանակներով և չկոչուած են արեւուն լոյսը հաւասարապէս ներս թափանցել տալու համար։ Սովորական ձեւերով և բազմազոյն ածուներ կան, շատ գեղեցիկ ճերմակ մարմարիոնէ արձաններ և արձանիներ կան, զուարթ երգող թռչուններ կան, այս ամէնը սիրոյ յուզելու, սիրելու՝ իր սիրութիւնը մատնելու տալու, մտածողը՝ իր մտածումներէն ազատելու համար։ Ամէնէն նուազ զդայուն պիտի զդայ այս միջնորտին իսկական հակադրութիւնը որ կը տարածուի ճարմնական պարտէզի մը վրայ։ Այն կը շինուի խոնարհի համար, ոչ թէ ուրախութեան համար։

«Մարդ կը նայի Լոտոսի տարածութեան (Lotos poud) կամ ծիլածանի լճակին խորութեանցը մէջ և հոն կը տեսնէ իր խորհուրդը այնքան պայծառօրէն պատկերացած որ կը տեսնէ զայն աւելի պայծառ աչքով։ Մտածումը մտածումի վրայ կը ծնի ջրվէժին կամ արագ պզտիկ առուակին հրապուրիչ ձայնին տակ։ Ամէն բան, բնութեան նման կոչտ և վայրենի է։ Խառնուած կանոնաւորութիւնը մարդուս աչքը կը յափշտակէ, բայց մարդուս մտածումը չի խանգարեր, որ ընակաբար այս բոլոր հանդարտեցնող տպաւորութեան մէջ ինքնիրեն կ'անդրադառնայ և ինքնահաստատութեան ատեն անիկա ալ աւելի կը մխրճի այն մեծ խնդրոյն մէջ ուրկէ ծագում առած է ամբողջ մեծ Արեւելեան իմաստասիրութիւնը, աշխարհի իմաստասիրութիւնը այդ արեւ։ Կոգամա կը նստէր կանանչ ծառի մը տակ և կը մտածէր հոգւոյ բարելաւման իր մեծ հաւատքին վրայ։»

Կը խօսէր նա մինչ ես մտիկ կ'ընէի, մտիկ կ'ընէի իրեն և ջրվէժին տարուցուցիչ, քաղցր երգին և կանանչ ուռենիներուն տակէն հոսող առուակին մրմունջին։

Արեւը կը վայրէր խոտոտնակ ճաւազայլներով, ծառերուն երկար, դէպի արեւելք խնկող ստուերներուն մէջ։ Ես լսեցի երգը մեղուներուն՝ հեռաւոր լեռանց գաղաթները, երբ պարտէզին դուրս ելանք և գայինք թէյ խմելու իմ պզտիկ ծիածան լճակս քով, չքեղ շոմիին տակ որ կը կանգնէր իմ սիրուն պզտիկ միայարկ տանս քովիկը։

(Թարգմ. Անգլ.)

ԳԻՏԱԿԱՆ-ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ

ՍԱԿԱՆՋ (ՄԻՏԻԱ) ՊԼՏՓ Է՞ՈՒՏԵԼ

Մարդս այնպիսի լնական ձիրքերով օժտուած և կազմակերպուած գործարանաւորութիւն մըն է, որ իր խկութիւնը ներկայացնող անհամար ըլլիններու կոյտերը, իրենց համար առանձնաշնորհեալ և մասնաւոր գործունեութիւնները ունին բաց ի այն ընդհանուր և իսկական պաշտօնէն որ է սնանիլ, հիլել, արգասաւորել և վճանալ։ Եւ այս ամէն մէկ կոյտերը, պաշտօնի մեծ տարբերութիւններ ունենալով հանդերձ, իրարու մէջ ալ այնքան սերտ կապակցութիւններ ունին որ միշտ ինքզինքին հաւասարակշռութեան մը մէջ կը պահեն։ Արդէն՝ կարգ մը բնախօսներու նայելով կ'ըսեն թէ, կեանքը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ մարմինը կազմող անթիւ գործարանները պարզ մէկ հաւասարակշռութիւնը։ Եւ այս հաւասարակշռութիւնը պահելու համար, մարդ իր կատարած աշխատութեան ատենին և վարպետներուն չափ և թերեւս ալ աւելի կանանաւոր մնալի պէտքը ունի։

Եւ այս մենդառութիւնն ալ պիտի կազմեն այրումին համար ածուխ և բջիջներու նորոգութեան համար բրաւկեին։ Նիւթերը, որով օրական միջին հաշուով 250 կրամ փորակնի կը կարօտինք, ինչ որ կ'ստացուի ցորենէ միսէ, հաւկիթէ են։

Բայց ասոնց սովորական և յատուկ գործածութիւնով զղուանք պիտի զդանք և պիտի փնտռենք անոնց քիչ ու չատ համապատասխան տարբեր մնուդներ ինչպէս ձուկ, սրսկանջ են։ Այս վերջիններէն ձուկը իր մէջ կը պարունակէ ամէնէն գիւրամարս և անվնաս տեսակները. մինչդեռ գալով սրսկանջին, թէեւ իր կարգին բաւականաչափ մընդարար տարր մը կրնայ համարուիլ, սակայն երբեմն ալ ծանր հետեւանքներու տեղի կուտայ, ինչպէս կարդացինք Մանկուտէի անցեալ թիւերէն մէկուն մէջ և կ'զգուշանանք անիկա գործածելէ։

Ահա այս նկատումներուն համար պէտք կը զդամ քանի մը կարեւոր տեղեկութիւններ տալ սրսկանջի գործածութեան և անոր թունաւոր յատկութեան մասին։

Այս կենդանին կակղամորթներու դասակարգին կը վերաբերի, և իր քիմիական բաղադրութիւնն է 100ին 76 ջուր, 12 բորակածին և մնացեալն ալ այլ և այլ տարրեր։ Ուրեմն այս հաշուով միայն չատ քիչ տարբերութեամբ բորակածին կը պարունակէ, քանի որ միսն ալ 100ին 20 անկէ ունի իր մէջ։ Հետեւաբար կրնանք պէտք եղած տեղն օգտուիլ անկէ, քանի որ դիւրամարսելի դիրքի մէջ ալ կը գտնուինք, ծովեզրեան ժողովուրդ մը ըլլալով։

Սրսկանջը ընդհանրապէս ժայռերու վրայ կը հաստատուի և ձուկերու նման արագաշարժ և տեղափոխութեան յարմարութիւն չունենալով իր հաստատուած տեղը կը մնայ։

Երբեմն ասոնց խնուած տեղը կըրնայ կոյտերներ դնուիլ և երբ ջուրը հոսանքառ չըլլայ թունաւոր կրնայ համարուիլ։

Թունաւոր սրսկանջներու գոտերը չատ են, մանաւանդ 1884ին Գերմանիոյ մէջ բաւական թուով աղքատ գործաւորներ զոհ եղած են։ Եւ այս դէպքը կենդանաբաններու և Վիրխոֆի պէս հռչակաւոր գիտուններու հետաքրքրութեան արժանացած է, որոնք ակամ են աչխատիլ և հանկամ թէ՝ ոչ տեսակ պրսկանջներն են որ կրնան թոյն պարունակել և ինչ քանակ կը բաղկանայ այս թոյնը։ Վերջապէս անոնց աչխատութեան արդիւնքը եղած է հաստատել որ կոյտերներու մօտ գտնուած և անշարժ ջուրերու մէջ հաստատուածներն են որ այս սոսկալի թոյնը կը պարունակեն իրենց լեարդին մէջ, և առած են անոր «միթլօթօքսին» անունը։ Այս թոյնը կը բիւրեղանայ, պրսկանջի համը ունի, սոսկալի թոյն մը և բաց օդի մէջ իր թունաւորյատկութիւնը կը կորսնցնէ։

Այս տեսակ պրսկանջ թունաւորուած անձ մը, եթէ թոյնը չատ է, ճիշդ թոլերայի պատանիներով երկու ժամ վերջը կը մեռնի. մինչդեռ, եթէ չատ քիչ քանակութեամբ գտնուի, այն ատեն մարդի վրայ ուռեցքներ կը գոյացուին սոսկալի քերուրուքներով։

Նմանօրինակ պրսկանջ մը անչուշտ պէտք չէ ուտել, սակայն ինչպէս պէտք է որոշել անիկա։ Զանազանելը դժուար ըլլալուն կենդանաբաններու կատարած փորձերէն ամենադիւրին միջոց մը գտնուած է որ ամէն ընտանիք ապահով և չատ դիւրաբար կրնայ կիրարկել։

Այս կիրարկման նիւթն ալ սպի քառակողք տը սուտն է որ սոսկալի հակագադակ մը եղած է այդ թոյնին։

Ուրեմն յարգելի ընթերցողուհիներ երբ կը ատպուիլք պրսկանջ (միսիա) եփել, կրնաք բաւական քանակութեամբ —անշուշտ առանց անճաշակելի ընելու— այդ ազէն դնել, որ այդ սոսկալի թոյնը չեզոքացնէլ գտա, դիւրամարսութեան ալ պատճառ կ'ըլլայ։

ԴԱՒԻԹ Խ. ՊԱՆՏԻԿԵԱՆ

ԳԻՆՂԱՏԱՆ ՍՂԱՐՈՅԹՆԵՐ

Անցեալի ընտանեկան յիշատակներուն ու ցեղային սովորոյթներուն հաւատարիմ աւանդապահները եղած են ընդհանրապէս գիւղերը, որոնք հեռու օտարներու յարաբերութիւններէն ու գաղափարի չփումներէն արտաքին ազդեցութիւններու քիչ ենթարկուած են։ Էֆքէրէ այս հայեցակէտով, գրեթէ կեսարիոյ չրջականերէն մնակ գիւղն է, որ օտար ազդեցութիւններու քիչ ենթարկուած և օտարամուտ սովորոյթները քիչ որդեգրած է։ Եթէ երրեք օտար ազդակներու առջեւ տեղի տուած է ընտանեկան տնակէտով, սարը ալ պատճառ ժամանակը կամ լաւ ևս է ըսել մթնվայրը եղած է։ Էֆքէրէցիք եթէ ոչ աւանդապահ ժողովուրդ մը եղած են, որուն իրը ապացոյց կրնանք մատնանշել, նախ՝ իր լեզուին պահպանումը, երկրորդ՝ կրօնական յարանուանութենէն չկարնալ մուտ գտնելը և երրորդ՝ իր պրպտնական սովորութիւններուն հանդէպ ցուցուցած ջերմ վերաբերումը։

Լեզու.—Այս գիւղի լեզուն, բաղդատմամբ քանի մը ուրիշ գաւառաբարբառներուն գրեթէ շատ քիչ փոփոխութիւն և օտար ազդեցութիւն կրած է։ Ունի նաև իր առանձնայատկութիւնները և ազաւաղումները։ Ուշադրութեան արժանի է կա մասնիկը որ կորի կը համապատասխանէ և փոխանակ բայէն վերջ դրուելու առաջ կը դրուի. օրինակի համար կա կ'ըլլայ (կ'ըլլայ կոր), կա կ'երթամ (կ'երթամ կոր) կա կուլամ (կուլամ կոր) են։ Ապառնիի ձեւը գրաբարակերպ է. օրինակ. երթալի եմ (պիտի երթամ), ըլլալի եմ (պիտի ըլլամ), գալի եմ (պիտի գամ)։ Իր մէջ կը պարունակէ գրաբար չատ մը ձեւեր և ոճեր, ինչպէս նաև գաւառական ընտիր բառերու մթերք մը, որոց մէկ հաւաքածոն կազմել հետաքրքրութիւնէ զուրկ չպիտի ըլլար բանաստեղծներուն համար։

Օտար յարանուանութիւն.—Կրօնական հաւատալեաց ջերմ հետեւող և անոր պահպանման բծախնդիր էֆքէրէցիք, ու իրը հաւատարիմ հետեւող իրենց հօրենական աւանդութիւններուն, եթէ նորելի է ըսել հաւատքին, միշտ խորշած և ծուռ աչքով նայած են բոլոր այն յարանուանութեանց, որք յանդգնած են սկսիլ մենութիւն մը տալ և կամ այդպէս իր կրօնական մէկ ըմբռնումը կամ սովորութիւնը, որ այնքան պաշտուած և յարգուած է դարերէ ի վեր իր նախնիքներէն ու իրը ամենասիգալին աւանդ կտակուած է իրեն։ Այս պատճառաւ է որ ոչ է կրօնական յարանուանութիւն չէ յաջողած մուտ գտնել այս գիւղին մէջ, հակառակ վերջնոց կողմէ չդադրուած ամենաջանքներուն։

Սովորութիւններ.— Առանձին սովորոյթները և աւելորդապաշտութիւնները որոնք այնքան բազմաթիւ են, մի առ մի թուել չէ նպատակս, միայն գաղափար մը տալու համար գլխաւորներէն մէկ քանին պիտի յիշեմ։

Զօրհնեմ.— Բոլոր չրջակայ հայաբնակ գիւղերը, որոնք աւելի կրած են արտաքին ազդեցութիւն, Ջրօրհնէքի արարողութիւնը եկեղեցիին մէջ կը կատարեն, մինչ էֆքէրէցիք այս հանդէսը գիւղին մէջ, գետին եղրը կը կատարեն հրապարակաւ։ Հետաքրքրական է տեսնել միւռոնթափի ատեն ժողովուրդին ցուցուցած թունաւ հաւատքը, որով ամէն ոք կը ջանայ իր կճիին մէջ քիչ մը օրհնուած ջուր լցնել զետակէն։ Մրցում մըն է կը սկսի, իսկը ջուրէն հանելու համար մին միւսը գերազանցելու բուռն ձիգեր կ'ընեն, որոնք իսկապէս բարեպաշտիկ զգացումներու տպաւորութիւնը կը թողուն վրադ, որքան որ ալ նախապաշարումդ զերծ զգաս ինքզինքդ։ Ջրօրհնէքի այս օրինակ սովորութեան մըն ալ հանդիպած եմ Հաճընի մէջ, զոր տեղացիք Ջուչախնէք կ'անուանեն ու մեծ ոգեւորութեամբ կը կատարեն։

Տեառընդառաջ.—Այս տօնը էֆքէրէցիք Տէրիճեսի կ'անուանեն որ մեծ շքով կը կատարուի, վասն զի այս տօնը նոյն տարուց չրջանին մէջ պատահած ամենամեծ և ծնունդներու տեսակ մը վերյուշումն է։ Մոմի և կրակի սովորութիւնը որ ընդհանուր է, հոս ալ կայ, սակայն նոր փեսաներուն և նորածիններուն դրան առջեւն է որ կը կատարուի կրակի արարողութիւնը, որուն չուրջ երիտասարդները պար կը բռնեն և բոլոր վրայէն կը ցատկեն, սա յատկանիշ յանկերգը կրկնելով. «Հաւերմընը ածան ըլլայ, կովերմընը ծնան ըլլայ, նազար դղցնողը քէօր ըլլայ։» Այս օրուան համար տնտէրը բացառապէս անուշ ընծաներով կը մեծարէ հիւրերը փոխանակ օղիի կամ գինիի, որ սովորաբար բակ-դրան առջեւ կրակին չուրջ կը մատուցուի։

Բարեկենդանը.—Բարեխորանի օր զուարթ խաղ մը ունին, ժամ չդացողը սանդուխի կապելով թաղէ թաղ կը պտտցնեն։ Կիրակի օրուան համար ալ ունին խիտ հետաքրքրական սովորութիւն մը։ Այդ օրը մեծերը պզտիկները կը ծեծեն, և էրիկ մարդիկ կիները կ'ուչխատցնեն անոնց առանին գորտերը ծանրաբեռնելով, իսկ յաջորդ օրը պզտիկները մեծերը կը ծեծեն, ու սապարէզը կիներուն է որոնք էրիկ մարդոց գլխուն հրամաններ կը տեղացնեն, տուն աւլել, աղբիւրէն ջուր բերել, ամանները լուալ և ասոնց նման կնոջական ուչխատութեամբ ծանրաբեռնելով զանոնք։

Ս. Թորոս.—Ս. Թորոսի տօնը որ մեծ պահոց առաջին շաբաթ օրը կը հանդիպի ամէն տուն իր սովորական հարիսը կը խաչէ անպատճառ։ Եւ փափքոշներ դպրոցը հարիսի կը տանին աչակերտաց։

Քառասուն մանկուհի.—Քառասուն Մանկանց տօնամատութիւնը՝ որ մեծ պահոց Գրէ շաբաթին կը հանդիպի, աղջկանց համար նշանակալից տօն մըն է։ Քանի մը տասնեակ օրիորդներ, իրիկուան դէմ յատուն մը կը համամբուին ու ամանի մը մէջ կը լեցնեն քառասուն բակլաներ։ Բոլորը միասին աղօթքի կը կայնին մէկ գծի վրայ. քառասուն ծունկ երկրպագութիւն ընելէ ետք ամանին մէջէն մէկ բակլայ կը վերցնեն եւ այսպէս կը շարունակեն մինչեւ որ բոլոր բակլաները հատնին։ Այս սովորութիւնը նախնեաց չափազանց աղօթաւորութենէն մեզատ պատաւելի մը կը թուի ըլլալ։ Իրենց այս աւանդական արարողութիւնը ու քանի մը անմեղ զուարճութիւններ կատարելէն յետոյ կը մտնին յաջորդ տարուց տեղինիկ երազներով։

Հաւբարձում.—Ծաղիկ մը կայ զոր էֆքէրէցիք վարդիվառ կ'անուանեն, ասիկա երկայնակ կամ ապրիմանուիմ ծաղիկն է։ Համարձման նախընթաց իրիկունը նորատի աղջիկներ գոյլի մը մէջ ջուր կը լցնեն ու այս ծաղիկէն քանի մը հատ կը ձգեն ջուրին մէջ, որուն վրայ քողով ծածկուած պէտք է ըլլայ։ Այս նախապարտաւութիւններէն յետոյ ակնարկուած օրիորդները գոյլ ի ձեռին փողոցէ փողոց կը պտտին երգելով. «Մայ Վարդիվառ վարդիվառ, Վարդիվառէն վարիմը վար, Վարդիվառաս կէլէնին, ծնպէշ կիւնանէն պատիմը վար։» Սակայն է կարծեմ բանը թէ այս յանկերգը տան և հինգ օր վերջը կատարուելիք առաջին պատկին ակնարկութիւնն է։ Փողոցին մէջ ամէն հանդիպող կին, առանց մէկուն ցուցնելու, իր կողմէն ո և է իր մը, օրինակի համար դանակ մ